

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA

GABRIELĖ JASIŪNIENĖ
Istorijos specialybės
IV kurso studentė

ŽEMAITIJOS BAJORIJOS ELITO HERALDIKA XVII – XIX a.
NAGURSKIŲ, GORSKIŲ ATVEJAI

Bakalauro darbas

Mokslinė vadovė: doc.dr. R.R Trimonienė

Darbas originalus – Gabrielė Jasiūniene
(.....)

Šiauliai,
2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. KILMINGŪJŲ HERALDIKOS SUSIFORMAVIMAS VAKARŲ EUROPOJE IR LDK.....	13
2. NAGURSKIŲ GIMINĖS HERALDIKA.....	18
3. GORSKIŲ GIMINĖS HERALDIKA	28
IŠVADOS.....	43
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	45
SANTRAUKA	48
SUMMARY	49
PRIEDAI	50

ĮVADAS

Temos aptarimas. Vakarų Europoje kilmingųjų herbai atsirado XII a. antrajame ketvirtyje. Tuo tarpu, LDK tik XIV a. žinomi pirmieji kunigaikščių Skirgailos, Jogailos, Vytauto herbiniai antspaudai. Vėliau kunigaikščių pavyzdžiu pasekė ir kilmingųjų luomo atstovai. Būtina pažymėti, kad iki 1413 m. Horodlės unijos, LDK buvo susiformavusi senoji lietuvių heraldika, kuri pasižymėjo tuo, kad kilmingųjų antspaudiniai simboliai buvo sudaryti iš įvairių linijų, strėlių, rėminti į skydus, spalvinti bei netgi perduoti iš kartos į kartą¹. Tačiau 1413 m. buvo pasirašytas Horodlės aktas. Sudarius šią sutartį apie 50 kilmingų lietuvių šeimų priėmė lenkų herbus. Edmundas Rimša teigia, kad XV a. lietuvių kilmingųjų heraldikoje prigijo tik 1/3 lenkiškų herbų, todėl reikėtų pažymėti, kad Horodlės aktas paspartino LDK kilmingųjų heraldikos formavimąsi, tačiau nereikėtų pervertinti jo svarbos². Pabrėžtina, kad Žemaitijoje Horodlės sutartis buvo dar mažiau svarbesnė. Šioje vietovėje su aristokratijos palikuonimis sietinų bajorų, pavyzdžiui Kirkutaičių, Kelpšų, heraldikoje XV – XVI a. vyravo nieko bendro su horodliniais herbais neturintys strėlių ir kryžių motyvai. Tik XVI a. viduryje kai kurie Žemaitijos bajorai pamažu pradėjo perimti lenkišką heraldiką.³

Būtina pažymėti, kad nors ir buvo pasirašyta Horodlės sutartis, lenkų išeivių skaičius LDK sparčiai neaugo. Šį faktą galima sieti su tuo, kad tiek pačioje LDK, tiek Žemaitijos kunigaikštystėje galiojo griežti įstatymai, draudžiantys Lenkijos piliečiams įsigyti dvarus Lietuvoje. Šie įstatymai buvo panaikinti pasirašius Liublino uniją 1569 m. Tokiu būdu po šios sutarties pasirašymo išeivių iš Lenkijos po truputį daugėjo tiek LDK, tiek autonomijos teises turėjusioje Žemaitijos kunigaikštystėje. Palengvėjus lenkų išeivių įsitvirtinimui Lietuvoje, su jais kartu plinta ir lenkiškosios heraldikos tradicija.

Tyrinėjama tema: Žemaitijos bajorijos elito heraldika XVII – XIX a., Nagurskių, Gorskių atvejai. Šia tema siekiama išanalizuoti Žemaitijos kunigaikštystės bajorų Nagurskių, Kurtuvėnų atšakos ir Gorskių heraldiką XVII – XIX a. Pabrėžtina, kad nuo tyrinėjamu laikotarpiu Žemaitijos bajorijos elitą sudarė bajorai, kurie buvo ištikimi valdovui, giminiavosi su aukštas pareigas šioje vietovėje užėmusių šeimų atstovais, tokiu būdu dar labiau stiprinti savo įtaką. Taip pat tokie bajorai plėsdavo savo valdas ir didino ekonominę įtaką kitų bajorų tarpe. Tuo tarpu įgydami aukštas pareigybes

¹ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004, p. 116-120.

² Už konsultacijas ir pagalbą rašant darbą dėkoju Lietuvos istorijos instituto vyr. Mokslo darbuotojui hum. m. dr. Edmundui Rimšai.

³ Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409-1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 77.

žemaičių bajorijos elito atstovai galėjo vaidinti svarbų vaidmenį regiono ir net visos valstybės politikoje. Vadinasi, XVII – XIX a. Žemaitijos bajorijos elitas buvo kartu ekonominis ir politinis elitas.

Pirmasis Nagurskių giminės atstovas LDK buvo lenkas Martynas Nagurskis. XVI a. pabaigoje – XVII a. pabaigoje Nagurskiai buvo nežymi, mažai kuo išsiskirianti smulkiosios bajorijos šeima, kurie giminiavosi su panašių materialinių išteklių bajorais. Nagurskių šeimos rezidencija buvo Džiuginėnų dvaras. Nuo XVIII a. pradžios Nagurskiai kilo karjeros laiptais, plėtė valdas, todėl tapo stambiosios bajorijos atstovais. Pagrindinė Nagurskių (Kurtuvėnų atšakos) rezidencija – Kurtuvėnų dvaras. XVIII a. labiausiai politinės karjeros laiptais pakilo Mažųjų Dirvėnų tijųnas, Pavenčių seniūnas, Žemaitijos kunigaikštystės teismo paseniūnis Pranciškus Vladislovas Nagurskis; Mažųjų ir Didžiųjų Dirvėnų pulkininkas, Žemaitijos žemės surogatorius, Didžiųjų Dirvėnų tijųnas Laurynas Nagurskis; Didžiosios ir Mažosios Kartenos grafas, Žemaitijos pakamaris, generalinis pulkininkas, Pavenčių, Gintėnų ir Viešvėnų seniūnas, Šv. Stanislovo ordino, o nuo 1792 m. Baltojo erelio ordino, kavalierius Jokūbas Ignotas Nagurskis.⁴

Nagurskių herbe vaizduojama pasaga perverta strėle. Heraldikos ir sfragistikos tyrinėtojas Edmundas Rimša teigia, kad Lietuvos ir Lenkijos senuosiuose herbynuose apie Nagurskių herbą nėra duomenų. XIX a. pabaigoje išleistoje lenkiškoje Visuotinėje iliustruotoje enciklopedijoje pirmą kartą užsimenama apie Telšių pavieto Nagurskius. Teigiama, kad jie XVIII a. antspauduose turėję Pobogo herbo atmainą. Jame vaizduojama pasaga su kryžiumi arba pasaga iš vidaus perverta strėle, šalme trys stručio plunksnos. Edmundas Rimša teigia, kad Pobogo šalme paprastai vaizduojamas medžioklinis šuo kurtas, o Nagurskių herbe, neaišku kodėl, dar XVI a. atsirado atmaina – povo plunksnos. Pobogas antspauduose, kaip antspaudinis simbolis, žinomas nuo XIV a. pabaigos. Kaip herbas rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo 1403 m.⁵

Kitos žymios bajorų Gorskių giminės vardas Žemaitijoje žinomas nuo XVI a. Pirmasis giminės atstovas Stanislovas Gorskis XVI a. penktajame dešimtmetyje apsigyveno Žemaitijoje. Istoriografijoje paplitusi nuomonė kildinti Gorskius iš Mozūrijos kaimelio Góry. Žinoma, kad 1574 m. S. Gorskis vedė žemaitę bajorę Dorotą Adomavičiūtę – Ganusevičiūtę. Šeima susilaukė dviejų sūnų Jono Chrizostomo ir Rapolo. Būtina pažymėti, kad šie sūnūs pradeda Gorskių giminės skilimą į vyresniąją ir jaunesniąją šakas. Susidarė tokia situacija, kad vyresnioji Gorskių šaka buvo silpnesnė nei jaunesnioji. Žinoma, kad Rapolas Aleksandras, Jono Chrizostomo ir Kristinos Gorskių proanūkis, buvo paskutinis iš Gorskių giminės Lietuvoje vyresniosios atšakos. Jaunesnės šakos pradininko Rapolo

⁴ Trimonienė R.R., Nagurskių giminės istorija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. (Leidinį sudarė Salvijus Kulevičius), Nr.8, Kaunas, 2006 p., 6.

⁵ Rimša E., *Nagurskių heraldika*, rankraštis.

Gorskio palikuonys buvo žymesni. Giminiavosi su bajorais Bilevičiais, Burbomis, Gadonais, Grudzinskais, Nagurskiais, Sirevičiais, Pliateriais, Tiškevičiais, Vainomis ir kitais. Rapolo sūnus Antanas Andrius nuo 1712 m. buvo Žemaitijos generalinis vėliavininkas, nuo 1721 m. Telšių seniūnas, Žemaitijos sargybininkas 1714 m. ir 1736 m. ATR Seime. Jo sūnus Mykolas Juozas Gorskis nuo 1737 m. buvo Žemaitijos pataurininkis, nuo 1743 m. Žemaitijos pilies teisėjas, nuo 1745 m. Viekšnių ir nuo 1747 m. Tendžiogalos tijūnas. 1753 m. jis tampa Lietuvos išdo tribunolo maršalka, vėliau 1758 m. žinomas kaip Užvenčio seniūnas. Nuo 1765 m. M. J. Gorskis minimas kaip Žemaitijos generalinis vėliavininkas. Nuo 1766 m. M. J. Gorskio sūnūs Stanislovas Augustas, Fortūnatas ir Leonas taip pat vaidino reikšmingą vaidmenį ne tik Žemaitijos, bet ir LDK istorijoje⁶. Žemaitijos Gorskių giminė turėjo Nalenčo (Nalencz) herbą. Herbo skyde vaizduojama surišta skarelė. Jo pavadinimas kildinamas nuo Lenkijos upės pavadinimo.

Būtina pažymėti, kad Lietuvoje LDK kilmingųjų heraldika šiuo metu dar nesusilaukė labai didelių ir išsamių tyrimų. Lietuvoje didesnis dėmesys skiriamas kunigaikščių ir miestų heraldikai ir jos tyrimams. Tuo tarpu Lenkijoje, su kuria ilgą laiką Lietuva turėjo bendrą istoriją, LDK kilmingųjų heraldika tyrinėjama platesniu mastu. Kita vertus, dažniausiai heraldikos tyrinėtojai apsiriboja garsiausiomis LDK kilmingųjų šeimomis, kurios yra tiesiogiai susijusios su Lenkija.

Istoriografija. Darbe nagrinėjama Žemaitijos bajorų Gorskių ir Nagurskių heraldika nuo XVII iki XIX a. Tokie tyrimai Lietuvoje dar tik pradeda populiarėti, todėl kol kas atskirų heraldikos paradigmų nesusiformavo. Nagrinėjamą temą iš dalies galima priskirti lokalinės istorijos ir mikroistorijos paradigmoms. JAV lokalinės istorijos teoretikė Carol Kammen nurodo, kad lokalinė istorija yra geografiškai ribota ir turi tirti bendruomenės politinę, socialinę, ūkio, religinę, intelektualią istoriją⁷. Rita Regina Trimonienė taip apibrėžia mikroistorijos terminą: „*Mikroistorija – tai vienas iš tokių tyrimo būdų, kuris leidžia išanalizuoti lokalinį įvykį ar reiškinį itin atidžiai, aptariat įvairiausių jo aspektus*“⁸. Vadinasi tiek lokalinė istorija, tiek mikroistorija yra glaudžiai susijusios, skirtumas tik tas, kad mikroistorija ne visada, bet dažnai orientuojasi į smulkesnius, tačiau problematiškesnius, dalykus. Būtina pažymėti, kad istoriografijoje kyla įvairiausių klausimų apie lokalinės istorijos ir mikroistorijos sampratą, tyrinėjimo objektus. A. Nikžentaitis išreiškia nuomonę, kad tiek lokalinė istorija, tiek mikroistorija yra tapačios, kadangi abiejų objektai yra nedidelės bendruomenės, jų gyvenimas, elgsena įpročiai ir pan. H. Medick, C. Geertz ir R. R. Trimonienė lokalinę istoriją vis dėlto atskiria nuo mikroistorijos. Būtina pažymėti, kad dažniausiai lokalinės istorijos tyrinėtojai dėmesį

⁶ Trimonienė R.R., Gorskiai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija, T. VII (Gorkai-Imermanas)*. Vilnius, 2005, p.12.

⁷ Trimonienė R. R., *Mikroistorija*, Šiauliai, 2008, p.22.

⁸ Ten pat, p. 5.

skiria tam tikroms vietovėms, o mikroistorikai dėmesį perkelia į konkrečius veiksmus tose vietovėse, mikrobendruomenę. Kita vertus, kol kas nėra nuoseklių mikroistorijos bei lokalinės istorijos mokyklų, sampratų.

Šiame darbe mikroistorijos ir lokalinės istorijos santykis taip pat gali sukelti įvairių interpretacijų. Viena vertus, mikroistorija gali būti pritaikoma tiriant Žemaitijos bajorijos bendruomenę, nuo XVII – XIX a. Tokiu atveju, dėmesys skiriamas ne tik Gorskių ir Nagurskių giminėms, tačiau siekiama kuo išsamiau atskleisti jų giminystės ryšius su kitomis šeimomis, ir svarbiausia, tų ryšių atspindį heraldikoje. Be to, galima teigti, kad darbas yra orientuotas į lokalinės istorijos kryptį. Lokalinės istorijos objektas yra Žemaitijos kunigaikštystė, kuriai nuo XV a. buvo suteikta autonomija. Didžiausias dėmesys lokalinės istorijos objekte skiriamas žemaičių bajorams, Nagurskiams ir Gorskiams. Tokiu būdu darbe persipina lokalinės istorijos ir mikroistorijos bruožai. Viena vertus, dėmesys skiriamas LDK istorijoje didelę reikšmę turinčiam kraštui – Žemaitijai. Kita vertus, gilinamasi į to krašto bajorų bendruomenę, kuri kartu gali būti ir lokalinės istorijos ir mikroistorijos tyrimo kryptis.

Darbe naudotą įvairią literatūrą galima suskirstyti į kelias grupes, pagal aprašomas temas. Pirmąją literatūros grupę sudaro knygos ir straipsniai, kuriuose pateikiama informacija apie heraldiką. Lietuvoje daugiausiai darbų heraldikos ir sfragistikos tema yra parašęs E. Rimša. Pirmiausia darbe naudojami šio mokslininko knyga *Heraldika. Iš praeities į dabartį*⁹. Joje autorius išsamiai nagrinėja heraldikos tradicijų atsiradimą ir formavimąsi Vakarų Europoje ir LDK. Knygoje analizuojamas kilmingųjų, žemių, miestų ir miestelių heraldikos susiformavimas. Šis darbas aktualus mano temai, kadangi galėjau išskirti pagrindinius Vakarų Europos ir LDK kilmingųjų heraldikos bruožus. Knygoje *Lietuvos heraldika*¹⁰ E. Rimša pateikia bendrą informaciją apie Lietuvos heraldikos bruožus, pirmųjų herbų atsiradimą LDK. Leidinyje *Lietuvos bajorų palikuoniai*¹¹ E. Rimša pateikia tyrinėjimų duomenis apie LDK bajorų heraldiką, jos sudarymo principus. Knygoje yra aprašomos 139 bajorų giminės ir 257 jų palikuonių šeimos, turinčios tą patį giminės herbą ir tą patį giminės protėvį, pradininką. Papildomai medžiagos apie LDK kilmingųjų herbų atsiradimą ir pagrindinius bruožus heraldikos tyrinėtojas pateikia knygoje *Žemaičių praeitis*¹². Šiame darbe autorius analizuoja LDK kilmingųjų herbų susidarymą. Straipsnyje *Keletas sfragistikos terminų*¹³ E. Rimša analizuoja antspaудų, kaip pagrindinių heraldikos šaltinių, susidarymą, pagrindinius bruožus. Šis darbas aktualus mano temai, kadangi

⁹ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004.

¹⁰ Rimša E., *Lietuvos heraldika*, t1., Vilnius, 1998.

¹¹ Rimša E., Kilmingųjų herbai Lietuvoje, *Lietuvos bajorų palikuoniai*. Sudaryt. J. Stankus, Vilnius, 1999, p. 35–53.

¹² Rimša E., Trumpai apie Renavo ir kitų kilmingųjų herbus, *Žemaičių praeitis*. Sudaryt. A. Butrimas, A. Miltenytė, P. Šverebas, d. 9., Vilnius, 2001. p. 53-71.

¹³ Rimša E., Keletas sfragistikos terminų, *Lietuvos istorijos metraštis, 1982 metai*, Vilnius, 1983. p.92-97.

tyrinėdama Nagurskių giminės heraldiką daugiausiai naudoju šios giminės atstovų antspaudus. Rusų mokslininkė Galina Leontjevna knygoje *Paleografija, chronologija, archeologija, heraldika*¹⁴ rašo apie heraldikos susiformavimą ir pagrindinius heraldikos principus. Skirtingai nuo E. Rimšos, G. Leontjevna pateikia tik trumpą heraldikos istoriją ir pagrindinius heraldikos tradicijos principus. Edvardas Gudavičius apybraižoje *Žymenys ir ženklai Lietuvoje XII – XX a.* nagrinėja žymenų virtimą ženklais ir herbais LDK¹⁵. Šis darbas akcentuoja, kad dar iki XIV a. LDK buvo socialinį statusą išskiriančių žymenų, ženklų ir herbų. Eugenijaus Saviščevo knygoje *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409-1566 metais*, pavyko surasti informacijos apie XV – XVI a. Žemaitijos bajorų turėtus naudotus herbus.¹⁶

Antrąją literatūros grupę sudarė knygos, kurios reikalingos susipažinti su bajorų Nagurskių ir Gorskių gyvenimu Žemaitijos kunigaikštystėje. Raimundas Klimavičius savo straipsnyje *Gorskių giminės genealogija*, pateikia šių bajorų vyresniosios ir jaunesniosios šakos geneologiją, aptaria jų užimtas pareigybes¹⁷. Ritos Reginos Trimonienės straipsnyje *Iš Šiaulių krašto aristokratijos gyvenimo. Nagurskių giminė*¹⁸ aprašoma šios giminės atstovų veikla Žemaitijoje. Kitame autorės straipsnyje *Nagurskių giminės istorija*¹⁹ analizuojama giminės įsikūrimo Žemaitijoje istorija, šeimos narių vedybiniai ryšiai ir užimamos pareigos. Raimondos Ragauskienės straipsnyje *Kurtuvėnai XVIII a. – Nagurskių giminės rezidencija*²⁰ nagrinėjama šio dvaro klestėjimo metas valdant Pranciškui Nagurskiui. Kitame autorės straipsnyje, *Kurtuvėnų bažnyčia XVIII a.*²¹ pabrėžiama, kad Nagurskių šeima rūpinosi katalikų bažnyčios statyba Kurtuvėnuose. Išskiriamas Pranciškaus Nagurskio rūpinimasis miestelio senąja medine bažnyčia. Pabrėžiama Jokūbo Ignoto Nagurskio veikla statant naująją mūrinę bažnyčią. Taip pat naudojami Jono Drungilo straipsniu *Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai*²². Jame autorius aprašo Nagurskių giminės atstovo gyvenimą, politinę veiklą, gautus Šv. Stanislovo ir Baltojo erelio ordinus. Salvijaus Kulevičiaus straipsnyje *Nagurskių giminės Kurtuvėnų šakos palikimas*²³ analizuojama giminės rezidencijos, valdos, fundacijos, antkapiniai paminklai bei išlikę atvaizdai.

¹⁴ Леонтьевна, Г.А. *Палеография, хронология, археография, геральдика : учебное пособие для студентов вузов.* Москва, с.41-51.

¹⁵ Gudavičius E., *Žymenys ir ženklai Lietuvoje XII – XX a.*, Vilnius, 1980.

¹⁶ Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409-1566 metais*, Vilnius, 2010.

¹⁷ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 257-269.

¹⁸ Trimonienė R.R., Iš Šiaulių krašto aristokratijos gyvenimo, Nagurskių giminė. *Šiaurės Lietuva*, Šiauliai, 1994. p. 45-47.

¹⁹ Trimonienė R.R., Nagurskių giminės istorija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. Sudaryt.

S.Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006, p.6-13.

²⁰ Ragauskienė R., Kurtuvėnai XVIII a. – Nagurskių giminės rezidencija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. Sudaryt. Salvijus Kulevičius), Nr.8, Kaunas, 2006, p.13-21.

²¹ Ragauskienė R., *Kurtuvėnų bažnyčia XVIII a.*, rankraštis.

²² Drungilas J., Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 10, 2005 m. II d., 2007. p. 143-155.

²³ Kulevičius S., Nagurskių giminės (Kurtuvėnų šakos) palikimas. *Kurtuva*. Nr.8, Kaunas, 2006, p.45-56.

Girėno Povilionio straipsnyje *Vargonai*²⁴ aprašoma Tytuvėnų bažnyčios vargonų istorija, jų fundatoriai. Augustino Vitėno straipsnyje *Kryžiaus kelias – naujoji Jeruzalė Lietuvos provincijoje*²⁵ analizuojama Tytuvėnų Kryžiaus kelio ir Šventųjų laiptų kompleksas, bažnyčios sienų tapyba. Pabrėžtina, kad pastarieji du straipsniai darbe buvo reikalingi ieškant duomenų apie Nagurskių herbus Tytuvėnų bažnyčioje. Būtina pažymėti, kad Žemaitijoje, kuri nuo XV a. turėjo teisiškai įtvirtintą autonomiją ilgą laiką „svetimais“ negalinčiais turėti čia žemės ir turėti pareigybes, buvo laikomi net lietuviai.²⁶ Vadinasi, lenkų bajorų išseiviams Gorskiams ir Nagurskiams buvo sunku įsitvirtinti Žemaitijoje. Minėtoje literatūroje atsiskleidžia ir mikroistorijos bruožų, kadangi dėmesys atkreipiamas į konkrečias bajorų šeimas Gorskius ir Nagurskius. Siekiama parodyti šių šeimų įsikūrimą ir gyvenimą Žemaitijos kunigaikštystėje bei patekimą į žemaičių bajorų elito gretas.

Heraldikos tyrimuose labai būtini herbynai, kuriuose ieškama informacijos apie konkrečius herbus arba apie gimines. Darbe naudoti tokie herbynai: Alberto Kojelavičiaus – Vijūko *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos herbynas. Compendium*²⁷, Juliaus Karolio Ostrovskio *Lenkų giminių herbų knyga*²⁸, Kaspero Nesieckio *Lenkijos herbynas*²⁹, Adamo Bonieckio *Lenkijos herbynas*³⁰. Siekiant išvengti klaidų pasirinkti trys herbynai, kurių informacija lyginta tarpusavyje. Būtina pažymėti, kad darbe buvo naudota Mareko Jeržo Minakovskio *Didžiojo Seimo palikuonių genealogija*³¹. Šis leidinys buvo reikalingas analizuojant Gorskių ir Nagurskių giminystės ryšius.

Šaltiniai. Darbe naudojami nepublikuoti ir publikuoti šaltiniai. Nepublikuotų pirmąją šaltinių grupę sudaro herbiniai antspaudai. Pirmiausia tai 16 Gorskių giminės, 7 Nagurskių giminės herbiniai antspaudai iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvo. Taip pat 3 Gorskių herbiniai antspaudai rasti Telšių „Alkos“ muziejaus archyve. Pastebima, kad jie naudoti tvirtinti įvairiems aktams ir łaiškam. Šie pirminiai nepublikuoti šaltiniai darbei reikalingi, todėl, kad tarnauja kaip pagrindinė medžiaga norint ištirti Gorskių ir Nagurskių heraldiką bei jos raidą. Antrąją šaltinių grupę sudaro herbai rasti ant pastatų. Šiai grupei priskiriami herbai esantys Tytuvėnų bažnyčioje, virš įėjimo Šv. Jokūbo bažnyčią Kurtuvėnuose, virš įėjimo vartų į Bžostovkių (Nagurskių, Oginskių) rūmus Vilniuje, Marianos Nagurskienės antkapinė plokštė ant Vilniaus Bernardinų bažnyčios sienos. Šie šaltiniai yra

²⁴ Povilionis G., *Vargonai, Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 313-319.

²⁵ Vitėnas A., *Kryžiaus kelias – naujoji Jeruzalė Lietuvos provincijoje, Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 93-119.

²⁶ Trimonienė R. R. Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje-XVII a. pirmojoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei, *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste. Tarpdalykiniai tyrimai*, Vilnius, 2007, p. 491-515.

²⁷ Kojalowicz, W.V. *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego, Compendium*, Kraków, 1897.

²⁸ Ostrowski J.K. *Księga herbowa rodów polskich*, Warszawa, 1897.

²⁹ Nesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05]

³⁰ Boniecki A., *Herbarz Polski*, Kraków, 2005, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05]

³¹ Minakowski M.J. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03]

daugiau ikonografinė medžiaga, taip pat jų nuotraukos publikuojamos įvairiuose leidiniuose. Būtina pažymėti, kad ši medžiaga yra puikios kokybės bei aukšto patikimumo lygio. Trečiąją šaltinių grupę sudaro leidiniuose publikuoti šaltiniai. Pirmiausia Gorskių ir Varnių jungtinio herbo, rasto Biržuvėnų dvare ant XVIII a. krosnies koklio, nuotrauka paskelbta D. Puodžiukienės straipsnyje.³² Ir Žemaitijos pakamario Jokūbo Nagurskio 1780 m. pareigybinis antspaudas publikuotas J. Drungilo straipsnyje.³³ Šios grupės šaltiniai yra patikimi, o jų kokybė tinkama tyrimui.

Tyrimo problematika: Heraldika – mokslas apie herbus, jų sudarymą, aiškinimą ir atliekamus tyrimus. Tokiose Europos šalyse, kaip Anglija, Vokietija Lenkija, heraldikai ir jos tyrimams skiriamas didelis dėmesys. Tuo tarpu Lietuvoje dar tik pradkami tyrimai šia tema. Būtina pažymėti, kad vėlyvai heraldikos tyrimų pradžia įtakos turėjo Lietuvos nepriklausomybės praradimas. Todėl tik apie XX a. pabaigą Lietuvoje atgyja heraldikos mokslas. Šiuo metu stengiamasi tyrinėti ne tik XX a. – XXI a. Lietuvos heraldiką, tačiau dėmesys krypsta ir į LDK laikus. Šiuo metu labiausiai ištyrinėta valstybės, miestų ir miestelių heraldika. Taip pat pradami ir kilmingųjų heraldikos tyrimai. Daugiausia tyrinėjama žymesnių giminių, tokių kaip Radvilos, Tiškevičiai, Sapiegos heraldika. Tuo tarpu mažiau tyrinėjami smulkesnių bajorijos atstovų, Žemaitijos krašto giminių herbai. Pabrėžtina, kad žemaičių bajorų herbų tyrimai suteikia galimybę praplėsti žinias apie šio krašto ir konkrečių giminių istoriją, taip pat lyginti heraldikos tradicijų raidą Žemaitijoje ir likusioje LDK.

Šiame darbe siekiama išanalizuoti XVII – XIX a. žemaičių bajorų Nagurskių ir Gorskių heraldiką, jos formavimosi specifiką Žemaitijoje. Reikėtų išsiaiškinti Nagurskių herbo ir lenkiškojo Pobogo ryšį. Taip pat būtina išanalizuoti, kaip Nagurskių ir Gorskių vedybiniai ryšiai atsispindėjo jų heraldikoje.

Temos naujumas ir aktualumas: Bajorų Gorskių ir Nagurskių giminių istorijos susijusios su Žemaitija nuo XVI a. pabaigos iki XIX a. Šiuo metu istoriografijoje stengiamasi plačiai nušviesti ir išnagrinėti šių giminių istoriją, vedybinius ryšius, užimtas pareigas, tačiau visa tai daroma nagrinėjant rašytinius šaltinius. Tuo tarpu didesnių ir konkrečių darbų apie Nagurskių, ypač Gorskių heraldiką yra mažai arba visiškai nėra, nors heraldikos šaltinių randama nemažai. Todėl pasinaudojus jau parašytais darbais apie šias gimines, archyvų bei ikonografiniais šaltiniais, yra įmanoma pradėti nagrinėti ir minėtų šeimų heraldiką. Šie nauji tyrimai ir jų rezultatai galėtų padėti praplėsti žinias apie bajorų Gorskių ir Nagurskių gimines. Taip pat herbų analizė gali padėti nustatyti paties herbo šaknis, iš kokio herbo jis susiformavo, kokiai herbiniui giminei priklauso.

³² Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Acta academiae artum Vilnensis*, 47-48, 2008, p.29.

³³ Drungilas J. Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 10, 2005 m. II d, 2007, p. 147.

Temos chronologinės ribos: Nagrinėjama tema apima laikotarpį nuo XVI a. iki XIX a. Darbe išskiriamas Nagurskių, Gorskių heraldikos formavimosi laikotarpis XVIII – XIX a.

Tyrimo objektas: Žemaitijos bajorų Nagurskių ir Gorskių XVIII – XIX a. herbai, herbiniai antspaudai ir ikonografinė medžiaga.

Tyrimo tikslas: Išanalizuoti ir atskleisti Žemaitijos bajorų Nagurskių ir Gorskių heraldikos raidą nuo XVII a. iki XIX a.

Tyrimo tikslui pasiekti, suformuoti šie **tyrimo uždaviniai** :

1. Aptarti heraldikos tradicijų susiformavimą LDK ir Žemaitijos kunigaikštystėje.
2. Išanalizuoti Nagurskių herbo susiformavimą ir ryšį su lenkiškuoju Pobogo herbu.
3. Išnagrinėti Gorskių šeimos herbo Nalenčo susiformavimą, raidą ir naudojimą.
4. Išnagrinėti, kaip Nagurskių ir Gorskių heraldikoje atsispindi vedybiniai ryšiai su kitomis bajorų giminėmis.

Tyrimo metodai:

- Lyginamasis metodas. Šis metodas reikalingas palyginti lenkiškąjį Pobogo herbą su Žemaitijos kunigaikštystės bajorų Nagurskių herbu. Taip pat lyginami bajorų Nagurskių, Kurtuvėnų šakos, atstovų herbai, jų bruožai ir kaita.
- Istorinis deskriptyvinis metodas. Šis metodas darbe buvo naudojamas aprašyti Gorskių ir Nagurskių gyvenimą, asmenis ir svarbiausius įvykius.

Darbo struktūra: įvadas, 3 skyriai, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai. Darbe pateikiamų priedų sąrašas:

1 priedas. Alberto Goštauto jungtinius keturių laukų herbas.

2 priedas. Pliaterių herbas

3 priedas. Pranciškaus Nagurskio herbinis antspaudas, 1720 12 20, *ŠAM*, *SK 80708*

4 priedas. Pranciškaus Vladislovo Nagurskio herbinis antspaudas, 1748 02 05, *ŠAM*, 2079.

5 priedas. Lauryno Nagurskio herbinis antspaudas 1757 10 12, *ŠAM*, *I-R 8228*

6 priedas. Lauryno Nagurskio herbas XVIII a.

- 7 priedas.** Jokūbo Ignoto ir Marianos Nagurskių jungtinis herbas 1762 10 02. *ŠAM, I-R 9956.*
- 8 priedas.** Antspaudas su Liubičo (Lubicz) herbu 1741 m. Pranciškaus Nagurskio laiške. *ŠAM, I-R 9245.*
- 9 priedas.** Jokūbo Ignoto ir Marianos Nagurskių jungtinis herbas ant antkapinės plokštės 1779 m.
- 10 priedas.** Nagurskių herbas ant Bžostovskių rūmų Vilniuje.
- 11 priedas.** XVIII a. Herbai ant Tytuvėnų bažnyčios vargonų.
- 12 priedas.** Nagurskių herbas ant Kurtuvėnų Šv. Jokūbo bažnyčios durų
- 13 priedas.** Jokūbo Ignoto Nagurskio herbinis antspaudas 1780 01 12, *ŠAM, GEK 86775.*
- 14 priedas.** Žemaitijos pakamario J.Nagurskio antspaudas 1780m.
- 15 priedas.** Petronėlės Nagurskytės – Pliaterienės paveikslas su jungtiniu herbu XVIII a.
- 16 priedas.** M. Nagurskio herbinis antspaudas. 1841 m. 04 07 *ŠAM, 6344.*
- 17 priedas.** Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas. 1733 07 07, *ŠAM, 6118.*
- 18 priedas.** Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas 1734 01 16. *ŠAM, GEK 79981.*
- 19 priedas.** Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas 1735 m. birželio 23 d. *ŠAM, GEK 80739.*
- 20 priedas.** XVIII a. krosnių kokliai su Gorskių ir Vainų herbais.
- 21 priedas.** Mykolo ir Marijonos Reginos Gorskių jungtinis herbas 1775 m. gegužės 30 d.
- 22 priedas.** Adomo ir Veronikos Gorskių jungtinis herbas 1794 03 15. *ŠAM.6615*
- 23 priedas.** Adomo Jono Antano Gorskio herbinis antspaudas 1802 02 22, *ŠAM 6110.*
- 24 priedas.** Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1820 05 28, *ŠAM, GEK 80660*
- 25 priedas.** Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1821 04 29, *ŠAM 4892.*
- 26 priedas.** Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1821 05 06, *ŠAM 4890.*
- 27 priedas.** Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1823 01 25, *ŠAM I-R 8796.*

- 28 priedas.** Adomo Jono Antano Gorskio herbinis antspaudas 1834 08 24. *ŠAM 6186.*
- 29 priedas.** Adomo Jono Gorskio rašmeninis antspaudas, 1818 08 03, *ŠAM Nr.21/35.*
- 30 priedas.** Gorskių herbinis antspaudas Anelės Gorskienės laiške, 1846 02 12, *ŠAM GEK 80467.*
- 31 priedas.** Gorskių herbinis antspaudas, rastas Napoleono Liudviko Tito laiške, 1843 12 01, *ŠAM 6113.*
- 32 priedas.** Aleksandro Gorskio herbinis antspaudas, 1847 10 12, *ŠAM 4789.*
- 33 priedas.** Gorskių herbinis antspaudas, rastas Mykolo Gorskio laiške, 1819 04 10, *ŠAM 4794.*
- 34 priedas.** Gorskių herbiniai antspaudai, rasti Emos Gorskienės laiške 1843 12 04, *ŠAM 6325*

1. KILMINGŪJŲ HERALDIKOS SUSIFORMAVIMAS VAKARŲ EUROPOJE IR LDK

Viduramžiais Vakarų Europos visuomenėje kilmė vaidino ypatingą vaidmenį. Kuo žmogus būdavo aukštesnės kilmės, tuo labiau jį gerbdavo ir vertindavo. Herbas XII a. viduryje tampa vienu iš socialinį išskirtinumą ir kilmę pabrėžiančių ženklų. Jų atsiradimas siejamas su riterių kultūra. Karo lauke bei turnyruose buvo būtina atskirti apsišarvavusius riterius. Dėl šios priežasties pradėti naudoti herbai. Šiuos ženklus vaizduodavo matomiausiose vietose. Dažniausiai riterio skyde, ant šalmo, vėliavos, apsiausto ir net ant žirgo gūnios.³⁴ Su herbų atsiradimu siejamas ir heroldų pareigybės susiformavimas. Heroldas – viduramžiais rūmų bei riterių turnyrų šauklis ir tvarkdarys³⁵. Jis atlikdavo herbininko arba herbų eksperto funkcijas. Heroldai aiškino herbų reikšmes, pristatinėdavo jų turėtojus ir sudarinėdavo herbų sąvadus.

Būtina pažymėti, kad herbas susideda iš skydo, kuris laikomas herbo pagrindu, šalmo, karūnos, šalmo papuošalo, skraistės, skydininkų, devizo, mantijos ir prie šalmo esančių papuošimų³⁶. Vakarų Europoje pačiais ankstyviausiais skydais yra laikomi romaniniai. Šie skydai buvo dideli, siekdavo 110 – 120 cm. aukštį. Vėliau atsirado ankstyvosios ir vėlyvosios gotikos skydai. XV a. žinomos LDK gausiai nepaplitusios tarčės arba turnyrų skydai. Būtina pažymėti, kad LDK heraldikoje romaninių skydų nenaudojo, todėl pirmieji skydai buvo gotikiniai. Vėliau atsiranda ankstyvojo, brandaus, vėlyvojo renesanso skydai. LDK renesansiniai skydai siejami su XV a. paskutiniu dešimtmečiu. Renesansiniai skydai LDK vyravo iki XVII a. vidurio. Apie XVII a. pirmąją pusę Vakarų Europoje atsiranda barokiniai skydai. Tokių skydų pagrindą dažniausiai sudarė ovalas. XVIII a. antrojoje pusėje išpopuliarėjo vėlyvasis barokas arba rokogas. Pastarojo stiliaus skydams būdingas nesimetriškas kartušas. XVIII a. pabaigoje rokokinius skydus pakeičia klasicistiniai, kurie pasižymėjo santūresnėmis formomis, puošnumu, vaizduojami ant sijų. Pati skydo forma didelės reikšmės niekada neturėjo ir priklausė nuo laikotarpio. Tokiu atveju tas pats kilmingojo herbas galėjo vienu laikotarpiu būti vaizduojamas baroko skyde, o kitu laikotarpiu klasicistiniame.

Skydo paviršius vadinamas lauku. Iš pradžių vyravo vieno lauko skydai su herbo savininko skiriamuoju ženklu, vadinamu herbo figūra. Vėliau, norint parodyti asmens kilmingumą, giminystės ryšius, valdomas žemes, skydas pradėtas dalyti į mažesnius laukus. Juose imti vaizduoti kitų giminių,

³⁴ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004, p. 10.

³⁵ *Istorijos žodynas*, Vilnius, 2003, p. 156.

³⁶ Леонтьевна, Г.А., *Палеография, хронология, археография, геральдика : учебное пособие для студентов вузов*. Москва, 2000., с. 44. (vertimas iš rusų kalbos)

žemių herbai, kartais net pareigybiniai simboliai. Jungtinių herbų atsiradimas kilmingųjų heraldikoje siejamas su skydo dalijimu į mažesnius laukus³⁷. Heraldikoje šalmas yra antroji pagal svarbumą herbo dalis. Žinomos tokios šalmų rūšys: puodinis, kubilinis, smailusis ir grotelinis.³⁸ Herbuose taip pat galima rasti skydininkų, žodinių ir vaizdinių devizų, vėliavų, vainikų ar kitų puošybinių elementų³⁹. Pirmieji devizai Europoje atsirado XIV a. pabaigoje, išplito XVI – XVII a. Devizais arba kitaip vadinamais apibendrintais posakiais būdavo išreiškiami herbo turėjo tikslai, moralinės nuostatos arba siekiai. Skydininkai arba herbų laikytojai Prancūzijos, Anglijos ir kitų Europos kraštų herbuose ir herbiniuose antspauduose atsirado XII a. pabaigoje. Pastoviau pradėti naudoti XIV a. – XV a. Skydininkais būdavo įvairių luomų ir profesijų žmonės, žvėrys, paukščiai, mitologinės ir alegorinės būtybės. Lietuvos heraldikoje skydininkai naudoti retai, nors žinomi nuo XIV a. pabaigos. Nuo XVII a. LDK kilmingųjų heraldikoje skydininkais pradėti vaizduoti liūtai, grifai, ereliai, lokiai, šarvuoti kariai, alegorinės figūros. Kartais skydininkai turėjo ryšį su herbu. Žemaitijos heraldikoje XVIII a. antrojoje pusėje pastebima, kad pareigūnų herbus dažnai laikydavo lokys – aliuzija į Žemaitijos herbo figūrą. Kilmingųjų herbus iš šonų galėdavo puošti įvairios šakelės, vėliavos, vainikai. Pasitaikydavo atveju, kada herbą puošdavo ir mūšio metu laimėti trofėjais⁴⁰.

Analizuojant Lietuvos kilmingųjų heraldiką būtina pabrėžti, kad ją pirmiausia sudarė herbai, atsiradę Lietuvoje. Taip pat lenkiškieji herbai, kurie pradėjo plisti po 1413 m. Horodlės unijo bei iš kitų Europos kraštų atkeliavę herbai. Nedidelės įtakos turėjo ir musulmonų totorių giminių heraldika, kuri Lietuvių kilmingųjų heraldikos nepapildė esminiais dalykais. Pirmiausia reikėtų išskirti Lietuvoje susiformavusius herbus. Žinoma, kad LDK XIV a. atsirado kunigaikščių Skirgailos, Jogailos, Vytauto herbiniai antspaudai. Kunigaikščiais pasekė ir kilmingųjų luomo atstovai. E.Rimša pabrėžia, kad XIV a. pabaigos – XV a. pradžios kilmingųjų heraldiką sunku tyrinėti dėl mažo šaltinių skaičiaus. Tačiau galima išskirti pagrindinius Lietuvoje susiformavusių herbų bruožus. Visi iki Horodlės unijos naudoti kilmingųjų antspaudiniai simboliai buvo sudaryti iš įvairių linijų, rėminti į skydus, spalvinti bei netgi perduoti iš kartos į kartą. Būtina pažymėti, kad Vakarų Europos kraštuose herbuose vaizduoti daiktiniai simboliai, paukščiai, žmonės, o senojoje lietuvių heraldikoje buvo vaizduojamos linijos ir strėlės⁴¹. Strėlės motyvą galima sieti su lietuvių kovotojų arba medžiotojų vaidmeniu. Dėl itin dažno strėlės motyvo pasitaikymo senojoje lietuvių heraldikoje, ji kartais vadinama „strėline“ arba „strėline –

³⁷ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004, p. 15-16.

³⁸ Ten pat, p. 37.

³⁹ Ten pat, p. 50-52.

⁴⁰ Ten pat, p. 54.

⁴¹ Ten pat, p. 116-120.

kryžine“ heraldika⁴². Būtina atkreipti dėmesį į Žemaitijos bajorijos heraldiką. Eugenijus Saviščevas pažymi, kad su gentinės aristokratijos palikuonimis sietinų bajorų, pavyzdžiui Kirkutaičių, Kelpšų, Klausgailaičių Skaraičių, heraldikoje XV – XVI a. vyravo strėlių ir kryžių motyvai. Pastarieji neturėjo nieko bendro su horodliniais herbais. Tokios iškilnesnės žemaičių giminės, kaip Žadeikaičiai, Bilevičiai, XVI a. pastoviai naudojo tuos pačius herbus⁴³. Be strėlių senojoje lietuvių heraldikoje naudotos taip pat ir sudėtingos geometrinės figūros. Pavyzdžiui, Žemaitijos bajorų Bilevičių ir Stankevičių herbe vaizduojamas gulsčias stačiakampis su trimis kryžiais iš šonų. Vėliau šis herbas paveiktas lenkiškosios tradicijos gavo Kapo (Mogiła) pavadinimą. Taip pat Lietuvos kilmingųjų heraldikoje buvo naudojami kryžiai, senųjų tikėjimo relikto grafika: žalčiai, svastikos, dangaus kūnai. Pabrėžtina, kad Lietuvoje atsiradę herbai, kurių dauguma buvo sudaryti iš linijinių figūrų, kilmingųjų heraldikoje vyravo iki XVI a. antrosios pusės, kuomet dalis jų buvo sulenkinti, o kiti pakeisti lenkiškais herbais.⁴⁴

Istoriografijoje lenkiškųjų herbų plitimas į LDK siejamas su Horodlės unija. 1413 m. Horodlės sutarčių proga 47 lietuvių giminėms – Radviloms, Kęsgailoms, Goštautams ir kt. – buvo suteikti lenkiški herbai⁴⁵. Žemaitijoje, kuri nuo XV a. turėjo teisiškai įtvirtintą autonomiją, negalinčiais turėti čia žemės ir užimti pareigybių, buvo laikomi net lietuviai⁴⁶. Didesnio lenkų bajorijos skaičiaus augimas LDK siejamas su Liublino unijos pasirašymu 1569 m. liepos 1 dieną. Joje nurodoma, kad LDK įstatymai, draudžiantys Lenkijos piliečiams įsigyti dvarus Lietuvoje, turėjo būti panaikinti⁴⁷. Kita vertus, būtina paminėti, kad 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas prieštaravo Liublino unijai, kadangi jame buvo užsimenama apie draudimą ne Lietuvos piliečiams įsigyti Lietuvoje žemę. Tuo tarpu iki XVI a. Žemaičių urėdai būdavo nepasiekiami atvykėliams iš svetur, todėl tai apsunkindavo svetimšalių įsikūrimą šioje srityje. XVII a. galima vadinti atšilimo laikotarpiu, kadangi šiuo metu vis dažniau aukštus Žemaitijos urėdus pradėjo įgyti išeiviai ir jų palikuonys iš Lenkijos, Livonijos⁴⁸. Tokiu būdu nuo XVI a. LDK pradeda plisti svetimšalių kultūra, o kartu su ja ir heraldika. Žemaitijoje šis procesas vyko silpniau. Tik apie XVII a. atvykėliai pradeda įsigalėti Žemaitijos kilmingųjų elite.

Istoriografijoje nurodomi keli lenkiškosios heraldikos bruožai. Vienas iš svarbiausių bruožų tas, kad Lenkijoje tą patį herbą galėjo turėti ne viena, o kelios dešimtys ir šimtai giminų. Labai dažnai šios

⁴² Gudavičius E., *Žymenys ir ženklai Lietuvoje XII – XX a., apybraiža*. Vilnius, 1980, p.117.

⁴³ Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409-1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 77.

⁴⁴ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004, p. 122.

⁴⁵ Bumblauskas A., *Senovės Lietuvos istorija 1009 – 1795*. Vilnius, 2005, p. 182.

⁴⁶ Trimonienė R.R., Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje-XVII a. pirmojoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei, *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste. Tarpdalykiniai tyrimai*, Vilnius, 2007, p. 495.

⁴⁷ *Istorijos žodynas*, Vilnius, 2003, p. 252.

⁴⁸ Trimonienė R.R., Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje-XVII a. pirmojoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei, *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste. Tarpdalykiniai tyrimai*, Vilnius, 2007, p. 513.

giminės būdavo nesusijusios kraujo ryšiais. Antra, beveik visuose lenkiškuose herbuose randami jų vardai arba pavadinimai. Šie pavadinimai arba vardai galėjo būti siejami su savininko vardu, pavarde arba vietoje iš kurios herbo turėtojas buvo kilęs. Pavyzdžiui, Žemaitijos bajorų Gorskių herbo Nalenčas (Nałęcz) kilo nuo upės Mozūrijoje pavadinimo, iš šios vietovės buvo kilę ir patys Gorskiai. Taip pat apie 3,7 % lenkiškųjų herbų buvo pavadinti pagal kovos šūkius. Pavyzdžiui, herbo Doliva (Doliwa) pavadinimas reiškė „Do Liwa“ – į Livą, namo. Būtina pažymėti, kad iki XVI a. vidurio lenkiškus herbus naudojo kilmingųjų luomo viršūnė. Po Liublino unijos padėtis ėmė keistis, kadangi vidutinė ir ypač smulkioji bajorija savo senuosius lietuviškus linijinius simbolius pradėjo keisti lenkiškaisiais⁴⁹.

Pabrėžtina, kad XVI a. viduryje kai kurie Žemaitijos bajorai vietoj senosios lietuviškosios heraldikos pradėjo antspauduose naudoti horodlinius herbus. E.Saviščevas šį faktą sieja su tuo, kad šiuo laikotarpiu Žemaitijos valdžios elite įsitvirtino Chodkevičių tarnybininkai, kurie dažniausiai naudojo su lenkiška heraldika susijusius horodlinius herbus⁵⁰. Žinoma, kad XV – XVI a. pirmoje pusėje kaip ir visoje LDK, taip ir Žemaitijoje, kilmingieji priimdami lenkų herbus juos truputį pakeisdavo. Pavyzdžiui, Žemaičių bajorai Paškevičiai, iš kurių kilęs Dionizas Poška, turėjo lenkų herbą Radvanas (Radwan). Lenkiškame šio herbo variante vaizduota stilizuota bažnytinė vėliava, o ant jos kryžius. Tuo tarpu bajorai Paškevičiai pradėjo vietoje kryžiaus vaizduoti lietuvišką strėlės motyvą⁵¹. LDK šiuo laikotarpiu plinta jungtiniai kilmingųjų herbai. XVI a. paplito daugialaukiai skydai, sudaryti iš 4-5 giminių herbų. Pavyzdžiui, 1535 m.. Lietuvos kanclerio Alberto Goštauto jungtiniame keturių laukų herbe, pirmajame lauke vaizduojama iš tėvo paveldėta laužyta juosta. Antrajame – motinos Alšėniškės hipocentauras, trečiajame – senelės iš tėvo pusės herbas, spjaudantis liepsnas virš mūro liūtas. Paskutiniajame, ketvirtajame jungtinio herbo lauke pavaizduotas A.Goštauto iš motinos pusės senelės Druckaitės kryžius ir keturi mėnuliai⁵². (Žr.1 priedas) Tuo tarpu XVII a. pabaigoje kilmingųjų jungtiniuose herbuose dažniausiai vaizduojami jau ne giminės, o šeimos herbai. Tokiu atveju jungtiniame herbe, pirmajame lauke vaizduojami savininko iš tėvo gautas herbas, o antrajame – savininko žmonos, iš tėvo gautas herbas⁵³.

Dar vieną Lietuvos heraldikos grupę sudaro iš kitų kraštų atvykusių asmenų herbai, pavyzdžiui, italų, vokiečių. Šie žmonės įsikurdami LDK turėjo gauti leidimus čia gyventi ir pilietybę. Prie šios grupės herbų galima priskirti Pliaterių – garsios giminės, kildinusios save iš Šveicarijos, herbą. Jame

⁴⁹ Rimša E., *Kilmingųjų herbai Lietuvoje*. Lietuvos bajorų palikuoniai. Vilnius, 1999, p. 123-128..

⁵⁰ Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409-1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 77.

⁵¹ Ten pat, p.40.

⁵² Rimša E., *Kilmingųjų herbai Lietuvoje*. Lietuvos bajorų palikuoniai. Vilnius, 1999, p.135.

⁵³ Ten pat, p.137.

vaizduojamos trys sutrumpintos juostelės su kaspinu⁵⁴. (Žr. 2 priedas) Vienos žymiausių LDK giminių – Tyzenhauzų, savo kilme siejamų su Livonija, herbą Buivolas (Bawol)⁵⁵.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad kilmingųjų heraldika Vakarų Europoje pradėjo formotis XII a. viduryje. LDK XIV a. žinomi pirmieji kunigaikščių Skirgailos, Jogailos, Vytauto herbiniai antspaudai. Kunigaikščiais pasekė ir kiti kilmingieji. Būtina pažymėti, kad nėra daug išlikusių XIV a. – XV a. kilmingųjų heraldikos šaltinių. Tačiau galima teigti, kad iki Horodlės unijos pasirašymo, LDK buvo susiformavę senosios lietuviškosios heraldikos pagrindai. Šie LDK, Žemaitijoje atsiradę herbai, herbiniai antspaudai, kurių dauguma buvo sudaryti iš linijinių figūrų, kilmingųjų heraldikoje vyravo iki XVI a. antrosios pusės, kuomet dalis jų buvo sulenkinti, o kiti pakeisti lenkiškais herbais. Lietuvių kilmingieji mėgo 1413 m. Horodlės unijos metu gautus lenkiškus truputį pakeisti. Kilmingųjų heraldikoje retai naudoti skydininkai ir devizai. Nuo XVII a. heraldikoje atsiranda bendra tendencija vaizduoti karinius trofėjus. Kilmingųjų herbus iš šonų galėdavo puošti įvairios šakelės, vėliavos, vainikai.

⁵⁴ Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03]

⁵⁵ Rimša E. *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004., p. 130.

2. NAGURSKIŲ GIMINĖS HERALDIKA

Nagurskių giminės įsikūrimas Žemaitijoje siejamas su XVI a. Tai buvo išėivių giminė iš Lenkijos. Būtina pažymėti, kad svetimšalių įsikūrimas LDK ir Žemaitijoje buvo sunkus. Po Liublino unijos pasirašymo 1569 m. numatyta panaikinti įstatymus, draudžiančius svetimšaliams įgyti dvarus LDK. Kita vertus, 1588 m. Lietuvos Statutas, papildė ankstesnįjį 1566 m. Statutą, bei nurodė, kad Lietuvoje apsigyvenę svetimšaliai, kurie norėjo įgyti žemės nuosavybę, turi prisiekti pavieto Pilies teisme ištikimybę ir atlikti žemės tarnybą valstybei. Nors svetimšaliai tokiu būdu galėjo įsigyti žemę, tačiau jiems nebuvo suteikta teisių gauti pareigas ir urėdus. Reikėtų pažymėti, kad Lenkijos karūnos, Prūsijos atvykėliai buvo traktuojami kaip svetimšaliai. Tuo tarpu, Livonijos piliečiai pagal 1559 m. Vilniaus sutartį, 1562 m. magistro Ketlerio vasalinę priesaiką LDK, buvo laikomi svetimtaučiais⁵⁶. Vadinasi, livoniečiai, skirtingai nuo lenkų arba prūsų, buvo tikrieji Lietuvos piliečiai ir todėl čia jie galėjo keltis be jokių apribojimų.

Žemaitijoje, kuri nuo XV a. turėjo autonomijos teises, svetimšalių įsikūrimas buvo dar sunkesnis. Kadangi čia ilgą laiką svetimais buvo laikomi ne tik iš kitų šalių atvykę piliečiai, tačiau ir lietuviai. Tokiu būdu ilgą laiką Žemaitijoje vadinamieji „svetimieji“ negalėjo nei įsigyti žemės, nei užimti pareigų. 1574 m. balandžio 9 d. Krokuvos karūnaciniame seime, Henrikas Valua išdavė privilegiją Žemaitijai. Pastaroji draudė tįjūnijas, dvarus, išmaras skirti už pinigus, versti juos asmenine nuosavybe visiems, išskyrus žemaičių šeimas. Seniūnas privalėjo prižiūrėti, kad būtų laikomasi šios privilegijos nuostatų⁵⁷. Taigi, esant tokioms sąlygoms, išėivių iš kitų šalių Žemaitijoje buvo daug mažiau nei likusioje LDK. Kita vertus, svetimšaliai, daugiausiai lenkai, stengėsi įveikti suvaržymus ir įgyti žemės vedybų keliu, tarnaudami valdovui, LDK ponams. Taip pat žemę pavykdavo gauti, kuomet karai, nepritekliai, žemės reforma skatino didįjį kunigaikštį, ponus arba bajorus parduoti, bei išnuomoti savo valdas⁵⁸. Būtina pažymėti, kad Žemaitijoje svetimšalių padėtis pradėjo kisti XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje. Nuo XVII a. vis dažniau aukštus Žemaitijos urėdus pradėjo įgyti išėiviai ir jų palikuonys iš Lenkijos, Livonijos. Dažniausiai tai jau buvo trečios kartos išėivių atžalos, kurie buvo gimę ir užaugę Žemaitijoje⁵⁹.

⁵⁶ Trimonienė R.R., Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje–XVII a. pirmojoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei, *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste. Tarpdalykiniai tyrimai*, Vilnius, 2007, p. 494.

⁵⁷ Ten pat., p. 495.

⁵⁸ Ten pat., p. 503-505.

⁵⁹ Ten pat., p. 498.

Nagurskiai buvo viena iš lenkų išėivių giminių atvykusių į Žemaitiją XVI a. Šios šeimos Žemaitijoje pradininku laikomas lenkų bajoro sūnus Martynas Nagurskis. Pirmą kartą jis paminėtas dokumentuose 1594 m. Manoma, kad tuo metu M. Nagurskis buvo vedęs Žemaičių žemionio Jono Laucevičiaus dukrą Barbora. Žemaitijos bajorams Laucevičiams priskiriamas Vanago (Jastrzębiec) herbas. Jame pavaizduota geltona apversta pasaga, kurioje yra kryžius. Šalme vaizduojamas vanagas, laikantis tokią pat apverstą pasagą su kryžiumi⁶⁰. Žinoma, kad Martynas ir Barbora Nagurskiai susilaukė keturių vaikų: Kristupo, Mikalojaus, Samuelio ir Onos. Apie Kristupą Nagurskį žinoma, kad jis mirė jaunas. Ona Nagurskytė buvo ištekėjusi du kartus, pirmasis vyras Zacharijašas Godenas, o antrasis Žemaičių žemionis Ambraziejus Kuras. Apie Mikalojų Nagurskį žinoma, kad jis buvo Jono, Stanislovo ir Martyno Nagurskių tėvas. Jonas Nagurskis turėjo tris sūnus Jurgį, Mikalojų ir Pranciškų Vladislovą. Martynas Nagurskis 1659 m. Žemaitijos seimelį patvirtino liaudum. Stanislovas Nagurskis buvo vedęs du kartus. Pirmoji žmona buvo Barbora Gotautaitė. Antroji žmona, kurią vedė apie 1682 m. buvo Stepono Samuelavičiaus Maslo (Maslovo) dukra. Jos vardas šaltiniuose neminimas. Manoma, kad Stanislovas Nagurskis mirė bevaikis arba šaltiniai apie jo turėtus vaikus dėl kažkokių priežasčių nutyli. Apie Samuelio giminės atšaką žinoma, kad jis turėjo tik vieną sūnų Kazimierą. Pastarasis buvo vedęs Kristiną Križioniova. Pora susilaukė šešių vaikų, kurių žinomi tik vardai: Pranciškus, Samuelis, Laurynas, Gabrielius, Kristina ir Ieva⁶¹.

Nagurskių gyvenimą Žemaitijoje galima išskirti į du laikotarpius. Pirmasis laikotarpis nuo XVI a. pab., iki XVII a. pab., siejamas su Nagurskių apsigyvenimu Žemaitijoje, rezidencijos įkūrimu Džiuginėnų dvare. Antrasis laikotarpis prasideda XVIII a. pradžioje. Šiuo metu plečiamos šeimos valdos, rezidencija perkeliama į Kurtuvėnus.

Būtina pažymėti, kad apie Žemaitijos Nagurskių turėtą herbą senuosiuose herbynuose nėra informacijos. Tikėtina, kad patys Nagurskiai domėjosi savo heraldikos kilme. Jų archyve išlikęs Lenkijos Nagurskių herbų aprašymas. Jame nurodoma, kad XVIII a. pradžioje Lenkijoje žinoma apie Nagorskius Sieradzės vaivadijoje, kurie turėjo Stoginės (Leszczyc) herbą. Sandomyro vaivadijoje Lukas Nagorskis turėjo Ostojos herbą, kuriame vaizduojamas kalavijas, esantis tarp dviejų pusmėnulių⁶². Tyrinėtojas E. Rimša teigia, kad vėlesniuose herbynuose Lenkijoje minimos Nagórskių giminės Vanago (Jastrzębiec) herbas. Jame vaizduojama apversta pasaga ir kryžius joje. Taip pat herbas Pilava (Pilawa), kuriama pavaizduota pustrėčio kryžiaus. Dar vienas herbas Tšaska (Trzaska), kuriame vaizduojamas ant dviejų sujungtų kalavijų uždėtas pusmėnulis. Tik XIX a. pabaigoje išleistoje

⁶⁰ Kojalowicz, W.V. Jastrzębiec, *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego. Compendium*, Kraków, 1897, s. 74.

⁶¹ Trimonienė R.R., Nagurskių giminės istorija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. Sudaryt. Salvijus Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006, p. 7.

⁶² Nagurskių herbų aprašymas, *ŠAM*, 3250.

lenkiškoje „Visuotinėje iliustruotoje enciklopedijoje“ bene pirmą kartą užsimenama apie Telšių pavieto Nagurskius. Teigiama, kad jie XVIII a. antspaudoose turėję Pobogo herbo atmainą. Žemaitijos Nagurskių herbe vaizduojama pasaga iš vidaus perverta strėle, šalme trys plunksnos. Tuo tarpu lenkiškojo Pobogo herbo mėlyname lauke vaizduojama balta pasaga, ant jos viršaus geltonos spalvos kryžius, šalme yra kurtas su antkakliu⁶³. E. Rimša teigia, kad Pobogas vienas seniausių lenkų herbų, pagal legendas, išsirutuliojęs iš Vanago (Jastrzębiec) arba Zaglobos (Zagloba) herbų. Pastarajame herbe vaizduojama į viršų kalaviju perverta pasaga. Pobogo herbą per abi valstybes naudoja per 160 giminių. Antspaudoose, kaip simbolis, žinomas nuo XIV a. pabaigos, o, kaip herbas, rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo 1403 m.⁶⁴

Taigi, jeigu pasaga vertinama kaip pagrindinis Pobogo motyvas, Žemaitijos Nagurskių herbą galima priskirti prie šio herbo giminės. Tačiau būtina pabrėžti, kad Nagurskių herbas yra lenkiškojo Pobogo pakitęs variantas. Viena iš šio kitimo priežasčių galėtų būti ta, kad atvykę į Žemaitiją lenkai Nagurskiai perėmė kai kuriuos lietuvių kilmingųjų heraldikos bruožus. Pagal lietuviškąją tradiciją pakeista lenkiškojo herbo viena iš herbo figūrų – kryžius, taip Nagurskių herbe atsirado strėlė. Pastaroji buvo viena iš labiausiai naudojamų herbo figūrų lietuvių kilmingųjų heraldikoje. Galima teigti, kad bajorai Nagurskiai keitė savo herbą dėl politinių priežasčių. Kadangi XVI a. svetimšalių padėtis Žemaitijoje buvo netvari, siekimas supanašėti galėjo pagelbėti įsikurti ir patekti į politinio elito gretas.

Pranciškus Vladislovas Nagurskis pirmasis panaudojo Nagurskių, Pobogo herbo simboliką savo herbiniuose antspaudoose. Šis Nagurskių giminės atstovas nuo 1703 m. buvo Pavenčių seniūnas, nuo 1711 m. – Mažųjų Dirvėnų tijūnas ir Žemaitijos pilies teisėjas, nuo 1715 m. – Žemaitijos teismo paseniūnis, nuo 1719 m. – Žemaitijos pakamaris⁶⁵. Su žmona Mozūrijos pastalininke Joana Šiukštaite susilaukė aštuonių vaikų: Pranciškos, Teresės, Rožės (Liutgardos), Barboros, Marijonos, Lauryno ir Jokūbo Ignoto. Šiukštų herbas pagal K. Nesieckį buvo Pobogas. E. Rimša teigia, kad Šiukštos Pobogo herbą naudojo 1733–1752 m.⁶⁶ Kita vertus, galima kelti hipotezę, kad Pranciškus Nagurskis galėjo Pobogo herbą perimti iš žmonos pusės. Tokiu atveju iš Šiukštų Pobogo P. Nagurskis perėmė pagrindinį motyvą – pasagą. Nagurskių herbe prie pasagos buvo pridėtas lietuviškai heraldikai būdinga strėlė. Pobogo herbo šalme buvusį kurtą Nagurskių herbe pakeitė trys povo plunksnos.

Viename iš Žemaitijos kunigaikštystės Pilies teismo aktų knygų rastas 1720 m. lapkričio 20 d. išrašas, kuriame yra 1708 m. balandžio 20 d. vedybų sutartis tarp Žemaitijos kunigaikštystės sargybininko Antano Gorskio ir Žemaitijos kunigaikštystės pilininko Aleksandro Bilevičiaus dukters

⁶³ Kojalowicz, W.V., Pobog, *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego. Compendium*, Kraków, 1897, s. 220.

⁶⁴ Rimša E., *Nagurskių heraldika*, rankraštis.

⁶⁵ Trimonienė R.R., Nagurskiai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XV (Mezas-Nagurskiai). Vilnius, 2009, p. 700.

⁶⁶ Rimša E., *Nagurskių heraldika*, rankraštis.

Kristinos. Šią sutartį savo herbiniu antspaudu patvirtino Pranciškus Nagurskis, kuris nuo 1703 m. tapo Pavenčių seniūnu⁶⁷. (Žr. 3 priedas) Šiame antspaude vaizduojamas Nagurskių giminės herbas be šalmo. Jo lauke vaizduojama galais į apačią nukreipta pasaga, už kurios nukreipta į viršų strėlė. Visa tai vainikuota rangą pabrėžiančia bajoro karūnėle, apsupta iš šonų laurų ar palmės šakele. Šiame antspaude matomi neaiškūs inicialai: FWN CMD SPXZ - Franciszek Władysław Nagurski Ciwun Małych Dirwian Starosta Podkomorzy Xięstwa Żmudzkiego (*Pranciškus Vladislovas Nagurskis Mažųjų Dirvėnų tijūnas, seniūnas, pakamaris Žemaitijos kunigaikštystė*). Kitas Pranciškaus Nagurskio antspaudas rastas 1748 m. vasario 5 d. laiške į Upytės pavieta.⁶⁸ (Žr. 4 priedas) Šiame herbiniame antspaude vaizduojamas Nagurskių giminės herbas – pasaga perverta strėle. Virš jo yra rangų karūnėlė, nurodanti, kad šio antspaudo savininkas yra kilmingas asmuo. Herbo šonuose pavaizduotos lauro arba palmės šakelės. Šiame herbiniame antspaude yra neryškūs savininko inicialai: FWN [...?...?...?] XZ - Franciszek Władysław Nagurski ... Xięstwa Żmudzkiego (*Pranciškus Vladislovas Nagurskis ... Žemaitijos kunigaikštystė*). Lyginant 1720 m. ir 1748 m. Pranciškaus Vladislovo Nagurskio herbinius antspaudus galima teigti, kad jie mažai kuo skyrėsi. Pirmasis herbinis antspaudas yra išspausintas popieriu, o antrasis prispaustas prie dokumento. Abiejų herbų vaizduose yra Nagurskių giminės herbas – pasaga perverta strėle. Pirmajame ir antrajame antspauduose karūnėlė nurodo, kad herbo savininkas yra kilmingas asmuo. Taip pat antspauduose yra Pranciškaus Vladislovo Nagurskio inicialai.

Pranciškus Vladislovas Nagurskis mirė 1751 m. pabaigoje - 1752 m. pradžioje ir palaidotas Tytuvėnų Bernardinų bažnyčioje. Po vyro mirties Joana Šiukštaitė 1753 m. ištekėjo dar kartą. Jos antrasis vyras buvo Upytės pavieto stalininkas Andrius Staševskis, herbas Ostoja. Vyresnysis sūnus Laurynas Nagurskis Mažųjų Dirvėnų tijūnas, Gintėnų seniūnas, 1745 m. iš tėvų buvo gavęs valdyti Jasnagurką ir Žaiginius Raseinių bei Tendžiogalos pavietuose⁶⁹. Žinoma, kad 1750 m. jis vedė Didžiųjų Dirvėnų tijūno Aleksandro Jurgio Bilevičiaus dukterį Uršulę. Bilevičiai turėjo herbą Kapas (Mogila). Jame raudoname lauke, vaizduojamas kapas, prie kurio šonų ir ant viršaus pavaizduota po kryžių. Herbo šalimą puošia trys pavo plunksnos⁷⁰.

Apytiksliai po dešimties metų Laurynas Nagurskis užėmė Didžiųjų Dirvėnų tijūno, Žemaitijos žemės surogatoriaus ir Didžiųjų bei Mažųjų Dirvėnų pulkininko urėdo vietą. 1757 m. spalio 12 d. Lauryno Nagurskio universale Žemaitijos kunigaikštystės senatoriams, dignitoriams, pareigūnams

⁶⁷ Pranciškaus Nagurskio herbinis antspaudas, 1720 m. 12 20, *ŠAM.*, SK 80708.

⁶⁸ Pranciškaus Vladislovo Nagurskio herbinis antspaudas, 1748m. 02 05, *ŠAM.*, 2079.

⁶⁹ Trimonienė R.R., Nagurskių giminės istorija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. Sudaryt. Salvijus Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006, p. 8.

⁷⁰ Kojalowicz, W.V. *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego. Compendium*, Kraków, 1897, s. 166.

randamas įspaustas antspaudas su jo asmeniniu herbu⁷¹. (Žr. 5 priedas) Jame vaizduojamas Nagurskių giminės herbas be šalmo, kurio šonus laiko du skydininkai – lokiai. Būtina paanalizuoti šių naujų atributų pasirodymą Nagurskių giminės atstovo herbiniame antspaude. Reikėtų pabrėžti, kad skydininkai Vakarų Europos šalyse, tokiose kaip Anglija ar Prancūzija, herbiniuose antspauduose atsirado XII a. pabaigoje. Savaimė suprantama, kad Lietuvoje, kuri į Vakarų civilizacijų kultūrų šeimą įsijungė gana pavėlavusi, tokie herbinių antspaudų atributai kaip skydininkai, atsirado tik XIV a. pabaigoje ir nebuvo labai paplitę. Skydininkais arba herbų laikytojais vadinamos viena arba dvi figūros, kurios herbą galėjo laikyti arba nešti. Kartais pasitaikydavo atveju, kad vienas arba du skydininkai vaizduoti atsirėmę į herbą. Žemaitijos surogatoriaus Lauryno Nagurskio herbiniame antspaude skydininkai lokiai vaizduojami stovintys ant augalinio motyvo. Edmundas Rimša iškelia mintį, kad XVIII a. antrojoje pusėje Žemaitijoje pareigūnų herbus dažnai laikydavo lokys, o tai aliuzija į Žemaitijos herbo figūrą.⁷² Šiame Lauryno Nagurskio herbiniame antspaude matomi jo inicialai WN CMD SGSZG [?]G XZ – Wawrzyniec Nagurski Ciwun Małych Dirwian Starosta Ginten ... Xięstwa Żmudzkiego (*Laurynas Nagurskis Mažųjų Dirvėnų tijūnas, Gintėnų seniūnas ... Žemaitijos Kunigaikštystė*).

Nagurskiai dažnai aukodavo Dotnuvos, Kėdainių, Kražių, Kurtuvėnų bažnyčioms ir vienuolynams. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčiai ir Bernardinų vienuolynui.⁷³ Dešiniame bažnyčios altoriuje pavaizduotas Lauryno Nagurskio herbas. Jo horizontaliomis linijomis subrūkšniuotame lauke, yra Nagurskių herbas. Aplink herbą įrašyti inicialai: WN CWD XZ -Wawrzyniec Nagurski Ciwun Wielkich Dirwian Xięstwa Żmudzkiego (*Laurynas Nagurskis Didžiųjų Dirvėnų tijūnas, Žemaitijos kunigaikštystė*). Virš skydo grotelinis šalmas su kelių lapų karūna. Šalia skydo vaizduojami įvairūs kariniai atributai: kardai, vėliavos, patrankos. Būtina pabrėžti, kad toks pats herbas yra nupieštas ant bažnyčios zakristijos durų. Šiame herbe Lauryno Nagurskio inicialai: WN CWD - Wawrzyniec Nagurski Ciwun Wielkich Dirwian (*Laurynas Nagurskis Didžiųjų Dirvėnų tijūnas*). (Žr. 6 priedas)

L. Nagurskis nebuvo vienintelis Pranciškaus Vladislovo Nagurskio ir Joanos Šiukštaitės sūnus. Žinomas dar vienas sūnus – Jokūbas Ignotas Nagurskis, kuris gimė apie 1734 m. Laurynas ir Jokūbas Nagurskiai buvo žymūs XVIII a. II pusės Žemaitijos kunigaikštystės veikėjai, matyt, tam didelės įtakos turėjo tėvo Pranciškaus Vladislovo auklėjimas ir autoritetas. 1752 m. jau po tėvo mirties, Jokūbas Nagurskis gavo valdyti Pavenčių seniūniją. 1762 m. jam suteikiamas Beržėnų tijūno, Gintėnų seniūno

⁷¹ Lauryno Nagurskio herbinis antspaudas 1757 10 12, *ŠAM, I-R 8228*.

⁷² Rimša E., *Heraldika iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004, p. 23.

⁷³ Kulevičius S., Nagurskių giminės (Kurtuvėnų šakos) palikimas. *Kurtuva*. Nr.8, Kaunas, 2006, p. 48.

pareigybės. Reikšmingiausias laiptelis Jokūbo karjeroje buvo 1765 m. pakamario pareigybės suteikimas, kuri buvo viena svarbesnių Žemaitijoje. Nuo 1765 iki 1776 m. jis buvo Šiaulių ir Beržėnų apskričių bajorų pulkininku. Toks karjeros kilimas siejamas su jo glaudžiais ryšiais su Čartoriskių „familija“, kuri rėmė Stanislovą Augustą Poniatovskį, 1764 m. tapusį Abiejų Tautų Respublikos karaliumi. Jokūbas Ignotas buvo vedęs Upytės pavieto seniūnaite Marianą Puzinaite, su ja susilaukė šešių vaikų.

J. Nagurskio herbiniis antspaudas rastas 1762 m. spalio 2 dienos laiške, siųstame iš Kurtuvėnų į Ukropiškes Pranciškui Čėčiotui.⁷⁴ (Žr. 7 priedas) Būtina pabrėžti, kad laiške rastas raudono lako antspaudas, jame vaizduojamas iš keturių laukų sudarytas jungtinis herbas. Skydo pirmajame lauke pavaizduotas Jokūbo Ignoto Nagurskio herbas, kuriame kaip ir visuose Nagurskių giminės herbuose, yra galais į apačią nukreipta ir strėle perverta pasaga. Antroje dalyje vaizduojamas jo žmonos Marianos Puzinaitės Nagurskienės iš tėvo gautas herbas Oginiecas (Oginiec). Pastarasis herbas priklausė Puzinų giminei, jame vaizduojami vartai. Trečiajame jungtinio herbo lauke pavaizduotas herbas Liubičas (Lubicz). Jo lauke yra pasaga, kurios viduje vienas kryžius, toks pats kryžius yra ir ant pasagos viršaus. Dėl šio herbo panaudojimo jungtiniame keturių laukų Nagurskių antspaude kyla abejonių. Viena vertus, rastas 1741 m. Pranciškaus Vladislovo Nagurskio laiškas, kurio antspaudu vaizduojame yra Liubičo (Lubicz) herbas.⁷⁵ (Žr. 8 priedas) Kita vertus, nėra aišku, kodėl Pranciškus Nagurskis savo antspaude panaudojo Liubičo (Lubicz) herbą. Ketvirtajame lauke pavaizduotas herbas Balno kilpa (Strėmie). Dėl šio herbo atsiradimo jungtiniame herbe kyla problemų. Būtina išsiaiškinti Marianos Puzinaitės Nagurskienės kilmę. Bajorai Puzinai save kildino iš Oginskių giminės, o pastarieji pagal M. J. Minakovskio sudarytą genealogiją siejami su Bžostovskiais⁷⁶. Bžostovskių herbas pagal K. Neseickio herbyną yra Balno kilpa (Strėmie). Taip pat pagal M. J. Minakovskio sudarytą genealogiją, galima numanyti M. Puzinaitės tėvai buvo Mykolas Puzina, herbas Oginiecas (Oginiec), bei Rachela Bžostovska, herbas Balno kilpa (Strėmie). Todėl galima teigti, kad ketvirtajame lauke yra pavaizduotas Marianos motinos R. Bžostovskos Puzinienės herbas Balno kilpa (Strėmie). Kita vertus, tuomet kyla problema su trečiajame lauke pavaizduotu Liubičo (Lubicz) herbu. Nors jis rastas P. Nagurskio antspauduotame laiške 1741 m., tačiau, jeigu ketvirtajame lauke pavaizduotas M. Nagurskienės motinos herbas, tada trečiajame lauke turėtų būti J. Nagurskio motinos Joanos Šiukštaitės Nagurskienės herbas Pobogas. E. Rimša, tyrinėjęs šią giminę, teigia, kad Šiukštos tarp 1733–1752 m. naudojo Pobogą kaip savo herbą. Kita vertus, Šiukštos tarp Pobogo ir Liubičo dažnai painiodavosi. Būtina

⁷⁴ Jokūbo Ignoto Nagurskio herbiniis antspaudas 1762 10 02. *ŠAM, I-R 9956*.

⁷⁵ Liubičo herbas rastas 1741 m. Pranciškaus Nagurskio laiške. *ŠAM, I-R 9245*.

⁷⁶ Minakowski M.J. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03]

pažymėti, kad XVII a. pirmojoje pusėje Liubičą naudoja Petras Šiukšta, buvęs Žemaitijos Žemės teismo teisėju.⁷⁷

Taigi, apie šį jungtinį keturių laukų herbą galima daryti išvadą, kad pirmajame ir antrajame laukuose vaizduojami Jokūbo ir Marianos Nagurskių iš tėvų pusės gauti herbai. Tuo tarpu apie trečią ir ketvirtą laukus galima teigti, kad juose vaizduojami Nagurskių motinų herbai: Lubičas (Lubicz) ir Balno kilpa (Strėmie).

Mariana Nagurskienė mirė 1780 m. ir pačios valia buvo palaidota Vilniuje Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) bažnyčios priebažnytyje ar greta bažnyčios buvusiose Bernardinų kapinėse. Tokį pasirinkimą ji motyvavo tuo, kad priklausė Bernardinų ordino tretininkėms. M.Nagurskienės palaidojimo vietą tebeliudija ant bažnyčios durų dešinėje pusėje įmūryta akmeninė plokštė.⁷⁸ Būtina pažymėti, kad ant šios plokštės yra iškaltas jungtinis Marianos ir Jokūbo Nagurskių herbas. (Žr. 9 priedas) Šiame jungtiniame herbe vaizduojami du herbai: priekyje, po grafų karūna, rokokiniame kartuše Nagurskių herbas, užpakalyje, po kunigaikštiška kepure, triumfo vainiku apjuostas Puzinų herbas. Nagurskių herbas iš šono papuoštas augalinių motyvų ornamentu. Puzinų – kunigaikštiška mantija. Po šiais herbais pavaizduotas Jokūbo Ignoto Nagurskio Šv. Stanislovo ordino kryžius. Baltojo erelio ordino žvaigždės nėra, kadangi ji buvo gauta tik 1792 m., o antkapinė plokštė iškalta 1779 m.

Po tėvo mirties J. Nagurskis paveldėjo Kurtuvėnų, Pažižmės, Dirvėnų dvarus. Septinto dešimtmečio pabaigoje, kai mirė bevaikis brolis Laurynas Nagurskis, Jokūbas gavo jo turto dalį, taip dar labiau praturtėdamas. Nagurskiai taip pat turėjo dvarą Vilniaus, svarbiausio LDK miesto, priemiestyje už Trakų vartų bei du mūrinius namus Stiklių gatvėje. Jokūbas Nagurskis dar labiau praplėtė šeimos valdas Vilniuje. Šiame mieste 1772 m. jis nupirko Bžostovskių rūmus. Pastarieji rūmai stovėjo vienoje puošniausių miesto gatvių, greta to meto valstybės magnatų ir politinio elito rūmų. Jie tapo pagrindine šeimos buveine ir reprezentacine vieta Vilniuje.⁷⁹ Ant jų vis dar yra Nagurskių giminės herbas, kuriame pavaizduota pasaga perverta strėle. (Žr. 10 priedas) Aplink herbą yra tik papuošimas imituojantis skraistę. Nėra nei inicialų, nei karūnelės, nei kitų herbo atributų.

Jokūbas, kaip ir jo tėvas bei brolis, buvo pamaldūs ir dažnai funduodavo bažnyčias. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčiai ir Bernardinų vienuolynui. Nagurskiai rėmė bažnyčios pagrindinį altorių ir vargonų statybą. Šioje bažnyčioje be Lauryno Nagurskio herbo rastas ir kitas herbas.(Žr. 11 priedas) Virš vargonų esančio jungtinio herbo skydas sudarytas iš dviejų oranžinių laukų. Priekyje Nagurskių herbo figūra ir aplink ją įrašyti inicialai: INP

⁷⁷ Rimša E., *Nagurskių heraldika*, rankraštis.

⁷⁸ Kulevičius S., Nagurskių giminės (Kurtuvėnų šakos) palikimas. *Kurtuva*. Nr.8, Kaunas, 2006, p.52.

⁷⁹ Ten pat, p. 47.

XZ – Iakub Nagurski Podkomorzy Xięstwa Żmudzkiego (*Jokūbas Nagurskis pakamaris Žemaitijos Kunigaikštystė*). Antroje herbo dalyje pavaizduotas herbas Pelikanas (Pelikan) aplink jį – TI CT XZ. Tadeusz Jagmin Ciwun Tendziogala (*Tadeušas Jagminas, Tenžiogalos tijūnas*)⁸⁰. Jungtinį herbą puošia gausi karinė atributika, viršuje grotelinis šalmas su karūna. Reikėtų pažymėti, kad ant Tytuvėnų bažnyčios vargonų greta Nagurskio ir Jagmino bendro herbo yra kitas herbas. Pastarajame pirmojoje dalyje pavaizduotas herbas Gulbė (Łabędź), aplink ją inicialai: IG SP XZ. Toks pat Gulbės (Łabędź) herbas yra ir ant Kristaus laiptų koplyčios fasado. Šio herbo savininku įvardijamas Jurgis Goiževskis.⁸¹ Galbūt, Gulbės (Łabędź) herbas, esantis ant bažnyčios vargonų, taip pat gali būti priskiriamas J. Goiževskiui. Antroje herbo pavaizduoti galais į apačia apversta pasaga, perverta dvejomis strėlėmis, virš pasagos pavaizduota žvaigždė. Aplink šį herbą yra inicialai: SG CT XZ. Greičiausiai šie inicialai reiškia Szymon Goniprowski Ciwun Tedziogala Xięstwa Żmudzkiego (*Simonas Goniprovskis, Tenžiogalos tijūnas, Žemaitijos kunigaikštystė*). Žinoma, kad Simonas Goniprovskis 1789 m. liepos 10 d. vargonų statybai paaukėjo 100 muštų talerių, paskui pridėjo dar 10⁸².

Nagurskių giminės atstovų rezidencijomis yra buvusios kelios vietovės – Jokūbavas, Džiuginėnai, Vilnius. Tačiau istoriografijoje labiausiai išskiriami Kurtuvėnai. 1716 m. ar 1717 m. savininkais tapę Nagurskiai dvarą pavertė pagrindine rezidencija. Jokūbo Ignoto Nagurskio laikais pagrindine jo rezidencija taip pat buvo Kurtuvėnai. Čia gyveno pagrindiniai jo valdų pareigūnai, suplaukdavo visų šeimos dvarų ataskaitos, priimami garbingi svečiai, lankydavosi giminaičiai.⁸³ Įsigiję Kurtuvėnus Nagurskiai čia jau rado medinę bažnyčią. P. Nagurskis dosniai finansavo bažnyčios tvarkymo darbus, jos išlaikymą. Apie 1761 m. Nagurskis fundavo naujus vargonus, o 1787 m. manoma, senojo statinio vietoje pastatė naują medinę bažnyčią.⁸⁴ Ant šios Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios durų buvo iškaltas Nagurskių giminės herbas (Žr. 12 priedas). Galima teigti, kad tai yra Jokūbo Nagurskio herbas, kadangi jis papuoštas dviem ordiniais – Šv. Stanislovo ir Baltojo erelio. Pastarąjį ordiną J. Nagurskis gavo 1792 m. už nuopelnus valstybei, bei ištikimybę valdovui Stanislovui Augustui Poniatovskiui. Nuo 1779 m. jis titulavosi Didžiosios ir Mažosios Kartenos grafu, Žemaitijos Kunigaikštystės pakamariu, generaliniu pulkininku, Pavenčių, Gintėnų ir Viešvėnų seniūnu, Šv. Stanislovo ordino, o nuo 1792 m. Baltojo erelio ordino kavaliariumi.⁸⁵

⁸⁰ Boniecki A., *Herbarz Polski*, Kraków, 2005, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05]

⁸¹ Vitėnas A., Kryžiaus kelias – naujoji Jeruzalė Lietuvos provincijoje, *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 111.

⁸² Povilionis G., Vargonai, *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 313.

⁸³ Ragauskienė R., Kurtuvėnai XVIII a. – Nagurskių giminės rezidencija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. Sudaryt. Salvijus Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006, p.17.

⁸⁴ Kulevičius S., Nagurskių giminės (Kurtuvėnų šakos) palikimas. *Kurtuva*. Nr.8, Kaunas, 2006, p. 48.

⁸⁵ Trimonienė R.R., Nagurskių giminės istorija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. Sudaryt. Salvijus Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006, p. 9.

J. Nagurskio pareigybinis antspaudas rastas 1780 m. sausio 12 d. laiške Oršėnų pavieto vaikiui Mykolui Zablockiui – Liaudies Edukacinės komisijos regentui.⁸⁶ (Žr. 13 priedas) Tai yra herbinis antspaudas be šalmo, prispaustas ant juodo lako. Kaip ir visuose Nagurskių giminės herbuose, taip ir šiame vaizdujyje, vaizduojamas tas pats motyvas: galais į apačią nuleista pasaga, už kurios smaigaliu į viršų pakelta strėlė. Herbas vainikuotas grafo karūnėle, iš šonų herbą supa šakelė, o apačioje pavaizduotas Šv. Stanislovo ordinas.

Kitas Jokūbo Ignoto Nagurskio herbinis antspaudas saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos archyve⁸⁷. (Žr. 14 priedas) Šiame herbiniame antspaude, rokokiniame kartuše vaizduojamas Nagurskių herbas – pasaga perverta strėlė. Aplink šį herbą yra legenda: IAKUB IGNACI NAGURSKI PODKOMOR <...> POWE[ski] GINTEN STAROSTA. Šis pareigybinis antspaudas datuojamas 1780 m., tačiau E. Rimša pabrėžia, kad spaudas yra 1765 m. Šį faktą įrodo, kad herbas vainikuotas penkialape šalmo karūnėle, kuri Lenkijoje ir Lietuvoje reprezentavo kilmingą asmenį, jo aukštas užimamas pareigas. Būtina pabrėžti, kad jeigu būtų spaudas 1780 m., tada virš herbo būtų grafo karūnėlė.

Tiksli J. Nagurskio mirties data neaiški, tačiau manoma, kad mirė po 1796 m., arba apie 1799 m. Su žmona Mariana Puzinaite Nagurskiene Jokūbas Ignotas Nagurskis susilaukė šešių vaikų: Ignoto, Jono, Kajetono, Teklės, Kotrynos, Joanos. Pastaroji ištekėjo 1776 m. už karaliaus šambeliono Kazimiero Žukauskio. O kitos dukros Kotryna ir Teklė ištekėjo slapčia, be tėvo žinios. Teklė už Mykolo Holinskio, o Kotryna – už Jono Ciechanovskio. Ignotas Nagurskis mirė sulaukęs vos šešerių metų. Nuo 1776 – 1782 m. Jonas ir Kajetonas mokėsi Vilniaus universitete. Broliai buvo skirtingi. Jonas apibūdinamas kaip sunkiai sugebantis rašyti ir viešai kalbėti, tačiau žmogiškas ir draugiškas. Tuo tarpu apie Kajetoną kalbama kaip apie užsidariusį, šykštuolį. Jonas Nagurskis nuo 1782 m. siekė politinės ir karinės karjeros. Tačiau mirė 1796 m. spalio 25 d. nevedęs ir nepalikęs palikuonių. Kajetonas Nagurskis vedė venecijietę Mariją de Neri. XVIII a. pabaigoje buvo išitraukęs į politinę veiką. Tačiau būdamas silpnos sveikatos mirė bevaikis 1802 m. Tai buvo paskutinis Kurtuvėnų vyriškos linijos Pranciškaus Nagurskio palikuonis. Dar šiek tiek duomenų yra žinoma apie Kajetono Nagurskio tetą ir Jokūbo Ignoto Nagurskio seserį Petronėlę. Tai buvo viena iš šešių Pranciškaus Nagurskio ir Joanos Šiukštaitės dukterų. Nagurskių archyve apie ją išliko negausi informacija. Žinoma, kad 1745 m., Kurtuvėnų bažnyčioje ji ištekėjo už Livonijos vaiskio ir pilies teisėjo Vilhelmo Jono

⁸⁶ Jokūbo Ignoto Nagurskio herbinis antspaudas 1780 01 12, *ŠAM, GEK 86775*.

⁸⁷ Drungilas J., Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 10, 2005 m. II d, 2007, p. 147.

Pliaterio. Tėvai ją, kaip ir kitas seseris, aprūpino didele pasoga.⁸⁸ Būtina pabrėžti, kad Petronėlės Pliaterienės portretas yra vienintelis išlikęs Nagurskių giminės atstovo atvaizdas.⁸⁹ (Žr. 15 priedas) Šio portreto viršuje, kairiajame kampe vaizduojamas jungtinis Petronėlės Nagurskytės Pliaterienės ir Vilhelmo Jono Pliaterio herbas. Herbas padalytas į dvi dalis, skydo priekyje vaizduotas Vilhelmo Jono Pliaterio herbas, kuriame vaizduojamos trys sutrumpintos juostelės su kaspinu. Pažymėtina, kad šis herbas į Lietuvą pateko iš Livonijos apie XVI a. antrąją pusę. Antrojoje jungtinio herbo dalyje yra Petronėlės Nagurskytės Pliaterienės Nagurskių herbas, papuoštas bajoriška penkių lapų karūnėle.

Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomas 1841 m. balandžio 7 d. M. Nagurskio laiškas Šiaulių pavieto pakamariui Gorskiui⁹⁰. (Žr. 16 priedas) M. Nagurskio laiškas antspaudootas raudono lako herbiniu antspaudu. Jo vaizdujame yra Nagurskių giminės herbas – pasaga perverta strėle. Taip pat antspaude išlikusi M. raidė, reiškianti savininko vardą. Galbūt laiško siuntėjas galėtų būti Šilėnų šakos pradininkas Mauricijus Nagurskis, kuris 1760 m. minimas kaip Lauryno Nagurskio pusbrolis. Mauricijaus sūnus Stanislovas paveldėjo Šilėnus prie Kuršėnų. Žinomas dar vienas Šilėnų šakos atstovas Juozapas – Mauricijaus brolis, kuris nuo 1770 iki 1785 m. buvo Žemaitijos ir nuo 1779 m. Šiaulių žemės teisėju. Dar 1765 m. dokumentuose minimas LDK išdo dvariškis Bonifacas Nagurskis. Iš kitos Dirvėnų šakos žinomas Žemaitijos pilies teismo paseniūnis ir teisėjas Pranciškus Nagurskis. Teigiama, kad jis turėjo brolius Dominyką ir Juozą, bei seserį Feliciją. Taip pat Ryškėnų seniūnas Dominykas Nagurskis ir Zigmantas Nagurskis, kuris baigė statyti Paežerių rūmus.⁹¹

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad antrasis Nagurskių giminės Kurtuvėnų vyriškosios linijos gyvavimo laikotarpis pasibaigė XIX a. pradžioje, mirus palikuonių nepalikusiam Kajetonui Nagurskiui. Nagurskių giminės herbas yra laikomas lenkiškojo Pobogo atmaina. Žemaitijos Nagurskių, Kurtuvėnų šakos heraldika, formavosi nuo XVIII a. pradžios iki XIX a. Šiuo laikotarpiu Nagurskiai papildė Žemaitijos politinio elito gretas. Šis faktas atsispindi jų heraldikoje, kadangi herbuose ir herbiniuose antspauduose atsiranda inicialai, nurodantys savininką, jo užimamas pareigas. Lauryno Nagurskio herbiniuose antspauduose pradėti naudoti skydininkai lokiai. Jokūbo Ignoto Nagurskio herbiniuose antspauduose pradėdami vaizduoti jo gauti ordinai, vėliau penkių lapų karūnėlę pakeičia grafo karūna. Nagurskių herbuose atsiranda kariniai papuošimai: kalavijai, kardai, patrankos. Šios šeimos heraldiką papildė ir Jokūbo Ignoto ir Marianos Nagurskių, bei Petronėlės Nagurskytės Pliaterienės ir Vilhelmo Jono Pliaterio jungtiniai herbai.

⁸⁸ Kulevičius S., Nagurskių giminės (Kurtuvėnų šakos) palikimas. *Kurtuva*. Nr.8, Kaunas, 2006, p. 45.

⁸⁹ Ten pat, p. 54.

⁹⁰ M. Nagurskio herbinis antspaudas 1841 04 07, *ŠAM*, 6344.

⁹¹ Trimonienė R.R., Nagurskių giminės istorija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas*, *Kurtuva*. Sudaryt. Salvijus Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006 p. 10.

3. GORSKIŲ GIMINĖS HERALDIKA

Bajorų Gorskių įsikūrimas Žemaitijos kunigaikštystėje siejamas su XVI a. 5 dešimtmečiu, kada Stanislovas Gorskis atsikėlė į šią teritoriją ir pradėjo kurtis. Jis 1588 m. vasario 21 d. buvo liudininku pasirašant sutartį, kurią patvirtino savo parašu bei herbiniu antspaudu. Šiame herbiniame antspaude pavaizduotas Nalenčo (Nalecz) herbas ir savininko inicialai „S.G.“⁹². Nalenčo (Nalecz) herbe raudonos spalvos lauke, vaizduojama surišta baltos spalvos skara. Herbo šalme tarp ragų pavaizduota moteris, vienoje rankoje laikanti vieną ragą, o kitoje rankoje kitą. Moters galva perrišta skarele⁹³. S.Gorskis valdė Mankiškes, Čebatoriškius, Kaliniškius, Gadvaišius (Karšuvos pavietas) ir Pašatriją (Patumšių pavietas). Buvo vedęs Dorotą Adomavičiūtę – Ganusevičiūtę, kuri iš tėvo buvo paveldėjusi Vadvičo (Wadwicz) herbą⁹⁴. Šio herbo pirmajame raudoname lauke vaizduojama balta žuvis. Antrajame baltos spalvos lauke pavaizduota raudona žuvis. Herbo šalme yra penkios povo plunksnos.⁹⁵ Stanislovas ir Dorota Gorskiai susilaukė sūnų Jono Chrizostomo ir Rapolo. Žinoma, kad Gorskių šeima skilo į dvi atšakas: vyresniąją arba Jono Chrizostomo ir jaunesniąją Rapolo.

Jonas Chrizostomas gimęs apie 1580 m. buvo Gorskių vyresniosios šakos pradininku, Karšuvos tijūnu, valdė Mankiškes. Buvo vedęs Kristiną, Petro Veryhos – Darovskio dukrą⁹⁶. Šiai šeimai priskiriamas herbas Šreniava (Śreniawa). Jo lauke vaizduojama upės srovė, panaši į apverstą „S“ raidę, virš jos yra kryžius. Šalme pavaizduotas liūtas, esantis tarp dviejų medžioklės ragų, papuoštų varpeliais⁹⁷. Jonas Chrizostomas ir Kristina Gorskiai susilaukė sūnų: Aleksandro, Jeronimo, Zigmanto, dukrų: Onos ir Kotrynos. Jeronimas Gorskis buvo Vendeno stalininkas, Viešvienuų tijūnas, Tendžiogalos ir Jasnagurkos savininkas. Zigmantas Gorskis 1653 m. gavo valdyti dalį Mankiškių, mirė nevedęs. Karšuvos tijūnas bei Mankiškės savininkas Aleksandras Gorskis turėjo dukterį Teodorą, sūnus Joną Chrizostomą ir Teodorą. Teodora ištekėjo už Petihoro kuopos vėliavininko Tomo Semaškos, herbas Gulbės (Łabędź). Jame lauke vaizduojama balta gulbė.⁹⁸ Teodoras Gorskis mirė nevedęs. Jonas Chrizostomas valdė Mankiškes, buvo Karšuvos tijūnu bei turėjo keturis sūnus: Joną, Motiejų, Boguslavą ir Rapolą. Išskyrus Rapolą Gorskį visi likę trys sūnūs mirė nevedę. R.Gorskis 1728 m. tapo

⁹² Klimavičius R., Gorskių giminės geneologija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 258.

⁹³ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

⁹⁴ Klimavičius R., Gorskių giminės geneologija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 258

⁹⁵ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

⁹⁶ Klimavičius R., Gorskių giminės geneologija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 258.

⁹⁷ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

⁹⁸ Ten pat.

Karališkosios kariuomenės rotmistru, vėliau oberleitenantu, kurį laiką valdė Mankiškes. Su Ona Dzeveltaite išsiskyrė ir mirė bevaikis. Rapolas Gorskis buvo paskutinysis šios giminės vyresniosios atšakos atstovas. Būtina pažymėti, kad šiuo metu nėra rasta jokių vyresniosios Gorskių atšakos heraldinių šaltinių. Kita vertus, pavyko nustatyti, aprašyti šios šakos atstovų antrųjų pusių turėtus herbus. Tokiu būdu yra papildomos žinios ne tik apie Gorskių giminę, tačiau ir apie tas šeimas, su kuriomis jie giminiavosi.

Jaunesniosios Gorskių atšakos pradininku laikomas Stanislovo sūnus Rapolas Gorskis, gimęs apie 1590 m, miręs apie 1660 m. Tyrinėjant šios atšakos heraldiką būtina išskirti, kad šiuo metu surasti anksčiausi heraldikos šaltiniai datuojami XVIII a. ketvirtuoju dešimtmečiu. Kita vertus, pabrėžtina, kad tyrinėjant Gorskių jaunesniosios atšakos heraldiką, buvo bandoma surasti, trumpai išanalizuoti jų sutuoktinių herbus, juos aprašyti. Tokiu būdu siekiant papildyti žinias apie Gorskių ryšius su kitomis šeimomis.

Pirmasis atšakos atstovas Rapolas Gorskis 1617 m. buvo Padubysio dvaro savininku, 1633 m. paveldėjo Pašatrijos dvarą. Su žmona Jadvyga Michnevičiūte susilaukė penkių sūnų: Mykolo, Stanislovo, Kazimiero Gabrieliaus, Chrizostomo ir Jono. Mykolas Gorskis buvo Parnavos stalininku, vėliau Mstislavlio ir Tverų tijūnu. Nuo 1670 m. valdė Biržuvėnus, 1645 m. iš motinos paveldėjo Pašatrijos dvarą. Su žmona Magdalena, Melchioro Hevlos dukra, susilaukė sūnų: Rapolo Jono, Jurgio, Vladislovo ir Jono. Bei dukterų: Marijonos, Zofijos ir Kotrynos. Rapolas Jonas užėmė Vendeno stalininko pareigas, valdė Biržuvėnus. Buvo vedęs Eufraziniją, Chrizostomo Bilevičiaus dukterį⁹⁹. Bilevičiams priskiriamas herbas Kapas (Mogiła). Rapolas Jonas ir Eufrazinija Gorskiai susilaukė sūnaus Antano Andriaus. Jurgis Gorskis užėmė Vendeno stalininko pareigas. Jo žmona buvo Kristina Pilsudskytė, herbas Koscieša (Kościęsza). Šio herbo raudoname skyde vaizduojama balta iš apačios įskelta strėle, per kurios vidurį yra pavaizduotas kryžius. Herbo šalmo papuošale yra trys povo plunksnos¹⁰⁰. Šeima susilaukė dukters Joanos, ištekėjusios už Dominyko Bilevičiaus, herbas Kapas (Mogiła). Vladislovas Gorskis užėmė Pinsko pastalininko pareigas. Su žmona Kristina, Jurgio Druvos dukterimi, vaikų nesusilaukė. Mstislavlio pastalininkas, Padubysio dvaro savininkas Jonas Gorskis turėjo tris vaikus: Pranciškų, Joną, Eleną. Mykolo Gorskio dukra Marijona ištekėjo už Ukmergės pataurininkio Aleksandro Bortkevičiaus. Jos sesuo Zofija buvo ištekėjusi už Kazimiero Albrichtovičiaus Moscickio. Trečiosios Mykolo ir Magdalenos Gorskių dukters Kotrynos likimas nežinomas.

⁹⁹ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 259.

¹⁰⁰ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

Mykolo brolis Stanislovas Gorskis buvo Mstislavlio stalininku, turėjo sūnų Aleksandrą, kuris buvo LDK medžioklininku. Aleksandras ir Alška Gorskiai susilaukė keturių vaikų: Stanislovo, Pranciškaus, Teresės ir Magdalenos. Kitas Mykolo brolis Kazimieras Gabrielius Gorskis, Breslaujos pavieto maršalka, Voiniūnų ir Oškaradų savininkas, su Liucija iš Hevlų turėjo dukterį Liudviką Elena. Chrizostomas Gorskis užėmė Oršos raikytojo pareigas, 1688 m. gavo iš karaliaus Jono Sobieskio leidimą iki mirties Telšių paviete Šliktinės ir Apušėnų seniūnijas. Buvo vedęs Oną Bliumbergaite. Jonas Gorskis su Kotryna iš Siesickių, susilaukė dukters Alškos.¹⁰¹

Rapolas Jonas ir Eufrazija Gorskiai susilaukė sūnaus Antano Andriaus. Būtina pažymėti, kad nuo A.A.Gorskio atsiranda tikrieji šios šeimos heraldikos tyrimai, kurių šaltiniais tampa herbai bei antspaudai. Šaltinius pavyko rasti giminės atstovų rezidencijose ir asmeniniuose archyvuose. Apie Antaną Andrių Gorską žinoma žymiai daugiau negu prieš tai gyvenusius Gorskius. Pabrėžtina, kad nuo Antano Andriaus Gorskio prasideda vientisa heraldikos linija, kuri tęsiasi jo sūnaus Mykolo, anūku Adomo, Fortunato, proanūku Napoleono Liudviko Tito, Mykolo, herbuose ir antspauduose. Tikslios A.Gorskio gimimo datos nerasta. Šis asmuo lyginant su prieš jį gyvenusiais giminės atstovais, greitai kilo karjeros laiptais ir užėmė tuo metu svarbias pareigas. Istoriografijoje teigiama, kad jis buvo Žemaitijos kunigaikštystės sargybininku. Saksonijos kurfiurstas bei Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Augustas II 1712 m. liepos 17 d. Antaną Gorską paskyrė Žemaitijos generaliniu vėliavininku. 1717 m. vasario 27 d. jis tampa karalaičio Frydricho Augusto Petihoro vėliavos pulkininku. 1720 m. kovo 1 d. Antanas Gorskis iš karaliaus gavo Biržuvėnams turgaus rengimo privilegiją. Po metų, 1721 m. vasario 8 d. jis tapo Telšių seniūnu. Po kiek laiko paskirtas Lietuvos kariuomenės divizijos regimentoriumi. 1736 m. vykusiame pacifikaciniame seime atstovavo Žemaitijai.

Nagrinėjant A. A.Gorskio heraldiką būtina pažymėti, kad pirmasis jo herbinis antspaudas rastas 1733 m. liepos 6 d. laiške Kauno kamaros raštininkui¹⁰². (Žr. 17 priedas) Šiame raudono lako herbiniame antspaude vaizduojamas Gorskių Nalenčo (Nalęcz) herbas, kurio skyde, yra surišta skarelė. Virš šio herbo uždėta bajorų karūnelė, aukščiau kurios vaizduojama žmogaus figūra. Herbynuose nurodoma, kad virš karūnelės Gorskių herbe vaizduojama moteris laikanti ragus¹⁰³. (Žr. 18 priedas) Aplink herbinį antspaudą parašyti inicialai: AAGC XZ - Anton Andrzej Górski Chorąży Xięstwa Żmudzkiego (*Antanas Andrius Gorskis Žemaitijos Kunigaikštystė vėliavininkas*). Kitas šio asmens herbinis antspaudas rastas 1734 m. sausio 16 d. laiške, skirtame Pranciškui Nagurskiui¹⁰⁴. Raudono lako antspaudu lauke vaizduojamas Gorskių herbas Nalenčas (Nalęcz). Taip pat šiame antspaude

¹⁰¹ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 260-261.

¹⁰² Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas. 1733 m. liepos 7 d. *ŠAM*, 6118.

¹⁰³ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹⁰⁴ Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas 1734 m. sausio 16 d. *ŠAM*, GEK 79981.

vaizduojama bajoriška karūnėlė, virš jos yra moteris, rankose laikanti po ragą. Iš šonų herbinį antspaudą supa inicialai: AAR(?)G C X - Anton Andrzej Górski Chorąży Xięstwa (*Antanas Andrius Gorskis vėliavininkas Kunigaikštystė*). Kadangi antspaudas yra aptrupėjęs, o apatinė jo dalis – susiliejęsi, sunku tiksliai įžiūrėti raides. Trečiasis A. Gorskio herbinis antspaudas rastas 1735 m. birželio 23 d. rašte, duotame Dobžyno pakamariui Jokūbui Zbvinskiui ir jo žmonai Liudvikai iš Konopatų¹⁰⁵. (Žr. 19 priedas) Raudono lako herbiniame antspaude, barokiniame skyde vaizduojamas Gorskių herbas Nalenčas (Nalecz). Vainikuotas bajoriška karūnėle, virš kurios vaizduojama moteris laikanti ragus. Iš šonų herbas papuoštas augaliniais motyvais. Aplink šį herbą pavaizduoti inicialai: AARG CH XZ S - Anton Andrzej Górski Chorąży Xięstwa Żmudzkiego Starosta – (*Antanas Andrius Gorskis Žemaitijos Kunigaikštystė vėliavininkas, Seniūnas (Telšiu)*). Būtina pažymėti, kas šiame herbiniame antspaude šalia savininko vardo ir pavardės inicialų, nurodomos ir svarbiausios jo pareigybės: Žemaitijos generalinis vėliavininkas bei seniūnas (Telšiu). Pabrėžtina, kad visuose trijuose herbiniuose antspauduose akcentuojama 1712 m. A.A.Gorskio gauta Žemaitijos generalinio vėliavininko pareigybė, siekiant atkreipti dėmesį į šį jo užimtą aukštą postą.

Apie Antaną Andrių Gorskį yra žinoma gana nemažai faktų. Pirmiausia jis buvo paveldėjęs Beržėnų, Šarkių, Ketūnų, Biržuvėnų dvarus bei valdė Derkinčių ir Batakių seniūnijas¹⁰⁶. Pirmoji A. A.Gorskio žmona buvo Kristina Bilevičiūtė, Žemaitijos kunigaikštystės pilininko Aleksandro Bilevičiaus dukra, herbas Kapas (Mogila). Galbūt galima teigti, kad susigiminiavimas su šia šeima padėjo A. A.Gorskiui užimti vis aukštesnes pareigas, kurios nurodomos šaltiniuose ir atsispindi heraldikoje. Šeima susilaukė keturių vaikų: Aleksandro, Mykolo, Eufrazijos Onos Kotrynos ir Zofijos Gertrūdos. Tačiau 1723 m. lapkričio 16 d. Kristina Gorskienė mirė, palaidota Telšiuose, tėvų remiamoje Bernardinų bažnyčioje. Jų sūnus Aleksandras, Didžiųjų ir Mažųjų Dirvėnų, Biržuvėnų pavietų pulkininkas, mirė bevaikis, nevedęs. Mykolas Gorskis tapo vienu garsiausių Gorskių atstovų. Eufrazija Ona Kotryna buvo ištekėjusi už Benedikto Važinskio, Petihoro vėliavininko, Telšių ir Platelių pavietų pulkininko, LDK iždininko. Zofija Gertrūda buvo Kražių Benediktinių vienuolyno vienuolė. Antroji Antano Andriaus žmona buvo Konstancija, Telšių pavieto pulkininko Jono Kazimiero Gadono ir Liudvikos Bilevičiūtės duktė. Gadonų giminei priskiriamas herbas Zawadyniec. Šio herbo mėlyname lauke tarp keturių heraldinių lelijų skydo kampuose yra kelmas su keturiomis šakomis. Herbo šalme pavaizduotas liūtas¹⁰⁷. Antanas Andrius ir Konstancija turėjo du vaikus sūnų Joną Tada ir dukterį

¹⁰⁵ Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas 1735 m. birželio 23 d. *ŠAM, GEK 80739*.

¹⁰⁶ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 261.

¹⁰⁷ Ostrowski J.K., *Księga herbowa rodów polskich*, Warszawa, 1897, s. 82.

Liudviką, kuri ištekėjo už Antano Šiukštos¹⁰⁸. Jonas Tadas buvo Žemaitijos kunigaikštystės rotmistru, Telšių pavieto teisėju, Ketūnų savininku. Su Teodora Nagurskyte jis turėjo du sūnus Ketūnų ir Plinkšės dvarų savininką Feliksą ir Žemaitijos kunigaikštystės rotmistrą Antaną¹⁰⁹.

Analizuojant Gorskių heraldiką būtina išskirti Mykolą Gorski, kuris perėmė iš tėvo Antano Andriaus Gorskio šios giminės pagrindinę heraldikos liniją. M. Gorskis, gimęs apie 1717 m. buvo vienas žymiausių Gorskių giminės atstovų. Derkinčių seniūnu tapo 1736 m., o po metų, 1737 m. jau buvo Žemaitijos pataurininkiu. M. Gorskis palaikė artimus santykius su kunigaikščiu Augustu Aleksandru Čartoriskiu, priklausiusiu tuo laikotarpiu ATR veikusiai Familijos politinei grupei. Čartoriskiai aktyviai rėmė paskutinįjį ATR karalių Stanislovą Augustą Poniatovskį. Taigi, galima teigti, kad Mykolas Gorskis palaikė artimus ryšius su Čartoriskių atstovu, todėl 1742 m. tapo kunigaikščio Augusto Aleksandro Čartoriskio Petihoro vėliavos poručiku. Tokiu būdu tai galėjo būti viena iš priežasčių, nulėmusių jo tolimesnę karjerą. M. Gorskis 1743 m. tapo Žemaitijos pilies teisėju, 1746 m. Vieksnių seniūnu, 1753 m. Lietuvos izdo tribunolo maršalka. Vėliau Užvenčio seniūnu (1758 m.), Tenžiogalos tijūnu (1762 m.), Žemaitijos generaliniu vėliavininku (1765 m.), Žemaitijos kaštelionu (1766 m.). 1772 m. tapo Šv. Stanislovo ordino kavalieriumi. Šis ordinas buvo įsteigtas Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio 1765 m. gegužės 5 d.¹¹⁰ Apie 1765 - 1775 m. tapo Rusijos Šv. Onos ordino pirmos klasės kavalieriumi.

Mykolas Gorskis buvo vedęs tris kartus. Su pirmąja žmona Terese Nagurskyte Mykolas susilaukė šešių vaikų: Stanislovo, Adomo, Liudviko Baltramiejaus, Fortunato, Rožės, Barboros. Antroji Mykolo Gorskio žmona buvo Marijona Regina Vainaitė. Jos tėvas buvo Jurgis Vaina, Salantų, Siponiškių dvarų savininkas. Vainos turėjo Trijų ragų arba Trimitų (Trąby) herbą, kurio raudoname lauke vaizduojami trys sidabro trimitai (arba ragai), o šalme trys pavo plunksnos¹¹¹. Mykolas ir Marijona Regina Gorskiai susilaukė penkių vaikų: Leono, Teodoros, Liudvikos, Kotrynos ir Onos. Trečioji Mykolo Gorskio žmona buvo Marija Rachelė Petkevičaitė. Ji 1788 m. rėmė eglinių rąstų bažnyčios statybą Čedasuose (Rokiškio r.) fundavo bažnyčios didįjį altorių, dovanojo arnotus, kielikus, monstranciją¹¹². Mykolas ir Marija Rachelė Gorskiai palikuonių nesusilaukė.

Tyrinėjant Mykolo Gorskio heraldiką, būtina pabrėžti, kad šiuo metu visi rasti jo herbai arba herbiniai antspaudai buvo jungtiniai. Europoje XII a. pabaigoje kilmingųjų heraldikoje pradedama jungti kelis herbus į vieną skydą, taip sudarant vieną jungtinį herbą. Šio naujo papročio plitimą galima

¹⁰⁸ Boniecki A., *Herbarz Polski*, Kraków, 2005, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹⁰⁹ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 266.

¹¹⁰ LDK kalendorius, 1765 05 07 patvirtintas Šv. Stanislovo ordinas., prieiga per internetą: www.delfi.lt,[žiūrėta 2011 04 23].

¹¹¹ Kojalowicz, W.V. *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego*, Kraków, 1897, s. 308.

¹¹² Gustytė J., *Gorskių fundacijos Lietuvos bažnyčiose*, prieiga per internetą: www.varniai-museum.lt/, [žiūrėta 2011 04 23].

sieti su noru parodyti savo giminės kilmingumą, giminystės saitus, konkretaus asmens šeimą ir vedybinius ryšius. Kadangi LDK herbai atsirado ir pradėjo formuotis daug vėliau, todėl ir kilmingųjų heraldikoje jungtiniai herbai plinta vėliau nei V. Europoje, tik XVI a.¹¹³ Tuo tarpu Gorskių giminėje tokie herbai atsirado XVIII a. Mykolo Gorskio heraldikoje. Pirmasis jungtinis herbas priklauso Mykolui ir jo žmonai Marijonai Reginai. Šis herbas rastas ant XVIII a. Biržuvėnų dvaro krosnies koklių.¹¹⁴ (Žr. 20 priedas) Pirmajame jungtinio herbo skydo lauke pavaizduotas Gorskių herbas Nalenčas (Nalecz), o antrajame Marijonos iš tėvo Jurgio Vainos paveldėtas herbas Trys ragai arba Trimitai (Trąby). Herbas yra minimalistinis, pavaizduoti tik šeimų herbai, po juo greičiausiai parašyta koklių pagaminimo metai „1759“, herbo skydas priskiriamas ankstyvojo Renesanso tipo skydams. Būtina pažymėti, kad 1775 m. gegužės 30 d. M. Gorskio testamente rasti trys jungtiniai herbiniai antspaudai¹¹⁵. (Žr. 21 priedas) Šie trys raudono lako jungtiniai herbiniai antspaudai yra vieno spaudo. Juose herbo skydas yra padalintas į dvi dalis. Pirmojoje dalyje vaizduojamas Gorskių Nalenčo (Nalecz) herbas, antrojoje – Vainų Trys ragai arba Trimitai (Trąby). Virš šio jungtinio herbo yra penkių lapų arba bajoriška karūnelė, nurodanti savininkų kilmę. Taip pat šis herbas yra apsuptas mantija ir papuoštas juostomis bei Mykolo Gorskio Šv. Stanislovo ir Rusijos Šv. Onos ordinais. Būtina pažymėti, kad Mykolo Gorskio heraldikoje atsiranda dar viena naujovė – gautų ordinų vaizdavimas herbiniuose antspauduose.

Vienas iš Mykolo ir Teresės Gorskių sūnų buvo Stanislovas Augustas. Pabrėžtina, kad šiuo metu nėra rasta heraldikos šaltinių, kurie priklausytų šiam asmeniui. Tačiau žinoma, kad jis buvo Užvenčio seniūnu (1775 m.), LDK kariuomenės kunigaikščio Augusto Čartoriskio Petihoro vėliavos poručiku bei husarų brigados pulkininku. Taip pat nuo 1783 m. ėjo Rietavo tijūno, o nuo 1788 m. LDK izdo raštininko pareigas. Kaip ir tėvas Mykolas Gorskis, Stanislovas Augustas 1790 m. apdovanotas Šv. Stanislovo ordinu. Ketverių metų seime vykusiam 1788 – 1792 m., S.A.Gorskis buvo Žemaitijos pasiuntiniu. Su žmona Ona, Justiniano Ščytos, LDK raštininko dukterimi, susilaukė vaikų: Jonušo, Justinos, Kornelijos, Amelijos ir Teklės. Ščytoms turėjo Vanago (Jastrzębiec) herbą. Šio herbo mėlyname lauke vaizduojama galais į viršų apversta sidabro pasaga, jos viduje yra kryžius. Virš karūnos, esančiame herbo šalme vaizduojamas vanagas, laikantis pasagą su kryžiumi.¹¹⁶ Gorskių sūnus Jonušas gyveno neilgai, buvo Beržėnų savininkas. Dukra Justina buvo ištekėjusi už Petro Šlykovo, rūmų patarėjo ir Vilniaus policmeisterio. Kornelija ištekėjo už Karolio Pšezdzeckio, herbas Pierzchała

¹¹³ Rimša E., *Heraldika iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004, p. 134.

¹¹⁴ Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Nr. 47-48, Vilnius, 2008, p. 29.

¹¹⁵ Mykolo ir Marijonos Reginos Gorskių jungtinis herbas 1775 m. gegužės 30 d. Telšių „Alkos“ muziejaus archyvas.

¹¹⁶ Nesięcki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

(Roch). Šio herbo raudoname skyde vaizduojama balta kolona, virš kurios yra aukso spalvos karūna. Herbo šalmo papuošale taip pat vaizduojama tokia kolona su karūna¹¹⁷. Trečioji sesuo Kazimiera buvo ištekėjusi tris kartus. Pirmasis vyras buvo Šiaulių pavieto pakamaris Antanas, Fortunato ir Brigitos Gorskių sūnus, herbas Nalenčas (Nalęcz). Antrasis Kazimieros vyras buvo Šiaulių pavieto maršalka Antanas Žukovskis. Trečiasis vyras buvo Stanislovas Tiškevičius, Lenkijos kariuomenės pulkininkas, Garbės legiono ordino kavalierius bei Rusijos imperatoriaus rūmų kamerjunkeris. Jam priskiriamas herbas Leliva (Leliwa), kurio mėlyname skydo lauke vaizduojama aukso spalvos žvaigždė. Po ja yra auksinis pusmėnulis, nukreiptas galais į viršų. Herbo šalmo papuošale yra penkios povo plunksnos, ant kurių kaip ir skyde tokia pat žvaigždė su pusmėnuliu¹¹⁸. Ketvirtoji sesuo Amelija ištekėjo už Eustachijaus Chrapovickio, herbas Gozdava (Gozdawa). Šio herbo raudoname skydo lauke vaizduojamos dvi lelijos, tarp kurių yra aukso žiedas. Šalmo papuošale vaizduojamos penkios povo plunksnos, ant kurių yra taip pat dvi lelijos¹¹⁹. Penktoji sesuo Teklė buvo ištekėjusi už Justino Hrebnickio, herbas Ostoja. Šio herbo raudoname skydo lauke tarp dviejų sidabrinių pusmėnulių vaizduojamas kryžius. Šalmo papuošale yra penkios povo plunksnos¹²⁰.

Stanislovas Augustas Gorskis turėjo brolių Adomą, kurio archyve rastas vienintelis heraldikos šaltinis. 1794 m. kovo 15 d. A.Gorskio kvitas antspauduotas juodo lako jungtiniu jo ir žmonos Veronikos herbu. (Žr. 22 priedas)¹²¹ Pirmajame herbo barokiniam skyde, vaizduojamas savininko Adomo iš tėvo paveldėtas Nalenčo (Nalęcz) herbas, kurio lauke vaizduojama surišta skarelė. Herbo šalme pavaizduota moteris rankose laikanti ragus. Antrajame jungtinio herbo, barokinio skydo lauke, pavaizduotas Veronikos Sierakauskaitės iš tėvo paveldėtas herbas Dolenga (Dołęga). Šio herbo mėlyname lauke vaizduojama galais į apačią nuleista sidabro pasaga. Virš jos yra aukso spalvos kavalerijos kryžius. Po pasaga vaizduojama galu į apačią nuleista strėlė. Herbo šalme yra juodos spalvos sparnas, pervertas strėle.¹²² Jungtinis herbas papuoštas Adomo Gorskio Rusijos Šv. Onos ordinu. Galima teigti, kad Adomas Gorskis iš savo tėvo perėmė ne tik herbų jungimo, tačiau ir puošimo ordinais tradiciją. Kita vertus, herbų jungimo tradicija prasidėjusi Mykolo Gorskio herbuose ir antspauduose, baigiasi jo sūnaus Adomo heraldikoje. Vėlesni Gorskių giminės atstovai jungtinių herbų nenaudojo. Būtina pažymėti, kad Vieکشnių seniūnas Adomas Gorskis su žmona Veronika susilaukė keturių vaikų: Juozapo, Teklės, Liudvikos ir Pelagijos.¹²³ Pirmasis sūnus Juozapas buvo Vilniaus

¹¹⁷ Kojalowicz, W.W. *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego*, Kraków, 1897, s. 213.

¹¹⁸ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹¹⁹ Ten pat.

¹²⁰ Kojalowicz, W.W. *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego*, Kraków, 1897, s. 204.

¹²¹ Adomo ir Veronikos Gorskių jungtinis herbas 1794 03 15. *ŠAM.6615*.

¹²² Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹²³ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 263.

gubernijos maršalka, Rusijos imperatoriaus šambelionu, Gintališkės ir Šalkovščynos dvarų savininkas. Su žmona Kotryna Valentinavičiūte palikuonių nesusilaukė. Jo sesuo Teklė ištekėjo už Rusijos kariuomenės generolo leitenanto Frydrichi Neselrodės – Erenshofeno. Kita sesuo Liudvika 1821 m. ištekėjo už grafo Ignacijaus Lachovskio, herbas Šalava (Szaława). Šio herbo skyde vaizduojamas sidabro spalvos tuščiaviduris apskritimas, prie kurio iš vidaus yra trys kavalerijos kryžiai. Šalmo papuošale vaizduojama riterio ranka, laikanti kalaviją¹²⁴. Apie trečiąją seserį Pelagiją duomenų nerasta.

Liudvikas Baltramiejus, gimęs 1749 m. rugsėjo 3 d., buvo Adomo Gorskio brolis. Būtina pažymėti, kad šiuo metu nėra rasta nė vieno šio asmens heraldikos šaltinio. Žinoma, L.B.Gorskis užėmė gana solidžias pareigas, nuo 1778 m. buvo išrinktas Didžiųjų ir Mažųjų Dirvėnų bei Biržuvėnų pavietų pulkininku. 1788 m. paskirtas seniūno pavaduotoju Raseinių pilies teisme, buvo Luknėnų seniūnas. Didžiųjų ir Mažųjų Dirvėnų bei Biržuvėnų pavietų direktoriumi išrinktas 1786 m. Nuo 1788 m. užėmė Rietavo tįjūno pareigas. Nuo 1791 m. buvo Telšių tėvų Bernardinų vienuolyno sindiku. Pirmoji žmona buvo Konstancija iš Odachovskių, su ja Liudvikas Baltramiejus susilaukė keturių vaikų: Juzefos, Karolinos, Zofijos Pulcherijos ir Adomo. Pirmoji dukra Juzefa, gimusi 1783 m. kovo 19 d., buvo ištekėjusi už Simono Kosakausko, herbas Naktikovas (Ślepowron). Šio herbo skyde vaizduojama galais į apačią nuleista pasaga, virš kurios yra kryžius. Ant šio kryžiaus priklausęs stovi paukštis naktikovas, laikantis snape žiedą. Herbo papuošale vaizduojamas toks pat paukštis, laikantis žiedą¹²⁵. Karolina Cicilija, gimusi 1784 m., buvo ištekėjusi už Benedikto Marikonio, herbas Morykoni¹²⁶. Šio herbo skydas padalintas į dvi dalis. Pirmojoje dalyje vaizduojamos keturios upės bangos, šalmo papuošale yra šuo, pakėlęs letenas į viršų. Antrojoje dalyje vaizduojamas juodas erelis, perjuostas mėlyna juosta, ant kurios yra trys žvaigždės. Ant erelio galvos yra auksinė karūna. Šios dalies herbo šalmo papuošale pavaizduotas juodaodis vyras, žiūrintis į pirmos dalies herbo šalmo papuošale esantį šunį. Vyro galva aprišta balta skara¹²⁷. Zofija Pulcherija, gimusi 1786 m., ištekėjo už kunigaikščio, Lenkijos kariuomenės rotmistro Igno Giedraičio.

Liudviko Baltramiejaus ir Konstancijos Gorskių sūnus Adomas Jonas Antanas, gimęs 1787 m., žinomas, kaip Telšių pavieto vėliavininkas, 1823 m. ir 1829 m. Šiaulių pavieto apeliacinio žemės ežių teismo pirmininkas. Taip pat Biržuvėnų, Keturakių, Senosios Įpilties ir kitų dvarų savininkas. Pirmasis Adomo Jono Antano Gorskio herbiniis antspaudas rastas jo laiške iš Vilniaus, skirtame tėvui Liudvikui Baltramiejui.¹²⁸ (Žr. 23 priedas) Šiame neryškiam juodo lako herbiniame antspaude, ovalo formos

¹²⁴ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹²⁵ Ten pat.

¹²⁶ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p.265.

¹²⁷ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹²⁸ Adomo Jono Antano Gorskio herbiniis antspaudas 1802 02 22, *ŠAM 6110*.

barokiniane skyde vaizduojamas Gorskių herbas Nalenčas (Nalęcz), kurio lauke yra surišta skarelė. Virš herbo, kaip ir dažniausiai Gorskių heraldikoje, pavaizduota bajoriška karūnėlė, nurodanti savininko kilmę. Virš karūnėlės vaizduojama moteris, rankose laikanti ragus. Pabrėžtina, kaip visi Gorskių giminės atstovai iki tol, taip ir Adomas Jonas Gorskis savo herbiniame antspaude, herbą iš šonų puošia augaliniais motyvais.

Analizuojant Gorskių heraldiką būtina išskirti ypatingą bruožą, kuris atsiranda su A.J.Gorskiu, tai yra rašmeniniai antspaudai. Pabrėžtina, kad nė vienas Gorskių giminės atstovas savo heraldikoje nei iki Adomo Jono, nei po jo rašmeninių antspaudų nenaudojo. Šiuose rašmeniniuose antspauduose vaizduojami savininko inicialai, papuošti augaliniais ornamentais arba lietuvių heraldikai būdingu strėlės motyvu. Vienas iš tokių pavyzdžių rastas 1820 m. gegužės 28 d. Adomo Jono Gorskio laiške Raseinių teismo advokatui Roščovskiui. Deja, šis rašmeninis antspaudas yra prastos kokybės, kadangi beveik visas jo vidurys, kuriame turėtų būti pavaizduoti inicialai „A.G“ yra išbyrėjęs¹²⁹. (Žr. 24 priedas) Tačiau galima įžvelgti, kad įstrižais langeliais subrūkšniuotame antspaudo vaizdulyje, kvadrato greičiausiai pavaizduoti savininko inicialai. Kitas šio asmens rašmeninis antspaudas rastas 1821 m. balandžio 29 d. laiške tam pačiam Raseinių teismo advokatui Roščevskiui¹³⁰. (Žr. 25 priedas) Būtina pažymėti, kad šis antspaudas jau yra kitoks, lyginant su 1820 m., kadangi pirmiausia skiriasi pats spaudas. Šiame raudono lako antspaude, ovale vaizduojami savininko inicialai „A.G“, iš šonų ir viršaus juos puošia augalų šakelių motyvai. Šis rašmeninis antspaudas, lyginant su 1820 m. yra labiau stilizuotas, ne toks griežtas. Trečiasis rašmeninis antspaudas rastas 1821 m. gegužės 6 d. A.Gorskio laiške Raseinių teismo advokatui Roščevskiui¹³¹. (Žr. 26 priedas) Šio antspaudo spaudas visiškai sutampa su 1820 m. antspaudo spaudu. Trečiajame rašmeniniame raudono lako antspaude, įstrižais langeliais subrūkšniuotame stačiakampyje vaizduojami savininko inicialai „A.G“ perbrėžti strėle. Ketvirtasis A. Gorskio rašmeninis antspaudas rastas 1823 m. sausio 25 d. laiške¹³². (Žr. 27 priedas) Būtina pažymėti, kad šio antspaudo spaudas sutampa su 1821 m. laiške rastu rašmeninio antspaudo spaudu. Šiame 1823 m. raudono lako antspaude, ovale vaizduojami savininko inicialai „A.G“ iš šonų puošti augaliniais motyvais.

E. Rimša pabrėžia, kad raidės, inicialai, monogramos, antspauduose pradėjo plisti XVII a. viduryje. Labiausiai paplito XIX a. Raidinius simbolius labiau mėgo moterys, dvasiškiai, miestiečiai.¹³³ Bajorų luome šis reiškinys yra retas, tačiau jį reikėtų priskirti prie XVIII – XIX a. Žemaitijos

¹²⁹ Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1820 05 28, *ŠAM, GEK 80660*.

¹³⁰ Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1821 04 29, *ŠAM 4892*.

¹³¹ Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1821 05 06, *ŠAM 4890*.

¹³² Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1823 01 25, *ŠAM I-R 8796*.

¹³³ Rimša E., Nagurskių heraldika, rankraštis.

kilmingųjų heraldikos. 1834 m. rugpjūčio 24 d. A.Gorskio laiške iš Šaltiškių žmonai Anei, rastas dar vienas šio asmens antspaudas¹³⁴. (Žr. 28 priedas) Pabrėžtina, kad iki tol Adomo Jono Gorskio heraldikoje naudotus rašmeninius antspaudus, vėl pakeičia herbinius. Prastos kokybės, neryškiam raudono lako herbiniame antspaude vaizduojamas Gorskių herbas Nalenčas (Nalecz). Herbo skydo lauke pavaizduota surišta skarelė, virš kurios tradiciškai yra bajoriška karūnelė. Virš karūnelės pavaizduota moteris, laikanti rankose ragus. Būtina pažymėti, kad šiame herbiniame antspaude yra neryškios raidės XZ - Xięstwa Żmudzkiego (Žemaitijos kunigaikštystė). Adomo Gorskio žmona Anelė savo laiškuose taip pat naudojo vyro antspaudus. Pavyzdžiui, 1818 m. rugpjūčio 3 d. Anelės laiške vyrui Adomui, rastas neryškus pastarojo rašmeninis antspaudas, kuriame yra inicialai „A.G.“¹³⁵(Žr. 29 priedas) Šio rašmeninio antspaudo spaudas identiškas 1820 m. ir 1821 m. Adomo Gorskio rašmeninių antspaudų spaudui. Kitame Anelės laiške vyrui 1846 m. vasario 12 d. rastas prastos kokybės, išbyrėjęs raudono lako herbinis antspaudas.¹³⁶ (Žr. 30 priedas) Pirmą kartą Adomo Gorskio heraldikoje rastas panaudotas prancūziškasis – rusiškasis skydas, kuriame vaizduojama surišta skarelė, virš herbo yra bajoriška karūnelė. Virš pastarosios aiškiai tarp ragų pavaizduota moteris, rankose laikanti po didelį briedžio ragą.

Būtina pažymėti, kad Adomas Gorskis su Anele Gobiataite susilaukė dviejų sūnų: Napoleono Liudviko Tito ir Liudviko Juozapo Teodoro¹³⁷. Napoleonas Liudvikas Titas, gimęs 1811 m., buvo lenkų kariuomenės pavėliavininkas, o nuo 1846 m. Telšių pavieto maršalka. Vėliau buvo Telšių pavieto mokyklų garbės globėjas (1849 m.), Šiaulių pavieto maršalka (1855 – 1858 m.). Valdė Biržėnų, Keturakių, Senosios Iplities, Nerimdaičių, Laukštėnų, Antininkų dvarus. Pabrėžtina, kad 1843 m. gruodžio 1 d. Napoleono Liudviko Tito Gorskio laiške rastas jo herbinis antspaudas¹³⁸. (Žr. 31 priedas) Raudono lako antspaude, prancūziškame – rusiškame skyde, perimtame iš tėvo heraldikos, vaizduojama surišta skarelė, Gorskių herbas Nalenčas (Nalecz). Herbo šalme yra moteris, laikanti ragus. Pirmoji Napoleono Liudviko Tito žmona buvo Irena Burbaitė, herbas Odinecas (Odiniec). Šio herbo skyde vaizduojama balta strėlė, pakelta smaigaliu į viršų. Jos galas išlenktas į kairę pusę, per strėlės vidurį yra kryžius. Šio herbo šalme penkios pavo plunksnos¹³⁹. Šeima susilaukė penkių vaikų: Marijos Anelės, Juzefos Alinos, Zofijos Antaninos, Elenos, Vladislavo Jono ir Vaclovo Kazimiero. Marija Anelė Ieva Kazimiera Anastazija. ištekėjo už Edvardo Felikso Volmerio, Vėžaičių dvaro Raseinių paviete savininko. Apie jos seserį Juzefą žinoma, kad ji gimė 1838 m. birželio 7 d. Kita sesuo

¹³⁴ Adomo Jono Antano Gorskio herbinius antspaudas 1834 08 24. *ŠAM 6186*

¹³⁵ Adomo Jono Gorskio rašmeninis antspaudas žmonos laiške, 1818 08 03, *ŠAM Nr.21/35*.

¹³⁶ Gorskių herbinius antspaudas rastas Anelės Gorskienės laiške 1846 02 12, *ŠAM GEK 80467*

¹³⁷ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 265.

¹³⁸ Napoleono Liudviko Tito herbinius antspaudas, 1843 12 01, *ŠAM 6113*.

¹³⁹ Nesięcki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05]

Elena, gimusi 1844 m. lapkričio 27 d., ilgai negyveno ir mirė 1845 m. gruodžio 27 d. Vladislovas Jonas, gimęs 1848 m. gruodžio 14 d. susirgo skarlatina ir mirė 1854 m. vasario 8 d. Apie jo brolių Vaclovą Kazimierą, gimusį 1851 m. gruodžio 13 d., žinoma, kad jis buvo vedęs Mariją Benislavą, kuri iš tėvo buvo paveldėjusi Pobogo herbą (Pobóg)¹⁴⁰. Šeima susilaukė dviejų vaikų: Mykolo, Irenos Marijos Emos. Antroji Napoleono Liudviko Tito žmona buvo Evelina Pliaterytė, Adomo ir Ksaveros Mirskaitės Pliaterių dukra. Pliaterių herbe Plater vaizduojamos trys juostos, ant kurių iš kairės pusės, įstrižai pavaizduota dar viena juosta. Šalmo papuošale yra trys pavo plunksnos¹⁴¹. Šeima susilaukė dukros Onos, kuri ištekėjo už Tomo Gorskio, herbas Nalenčas (Nalęcz).

Antrasis Adomo ir Anelės Gorskių sūnus Liudvikas Juozas Teodoras, gimęs 1812 m. rugpjūčio 19 d. buvo Draślaukio, Drūtaviškių, Sodalės savininku. Taip pat Prūsijos Raudonojo erelio ordino kavalierius. Pirmoji žmona buvo Eleonora Komaraitė Juozapo Komaro, herbas Komaras (Komar), duktė¹⁴². Komarų herbe vaizduojama žiedu į apačią nuleista balta lelija, iš jos į viršų pavaizduotas baltas kryžius. Herbo šalme vaizduojamos trys pavo plunksnos¹⁴³. Liudvikas Juozapas Teodoras ir Eleonora Gorskiai susilaukė dukters Kamilės. Pastaroji, gimusi 1835 m. balandžio 11 d. ištekėjo už Adomo Chrapovickio, Dotnuvos savininko Antano Chrapovickio sūnaus, herbas Gozdava (Gozdawa). Antroji L.Gorskio žmona buvo Benedikta Kevnarskaitė, su kuria vaikų nesusilaukė¹⁴⁴.

Žinoma, kad Adomo Gorskio tėvas Liudvikas Baltramiejus su antrąja žmona Karolina Kunigunda Bilevičiūte, herbas Kapas (Mogiła), susilaukė penkių vaikų: Ipolito, Severino, Johanos, Praksedijos ir Bogumilos. Būtina pažymėti, kad šiuo metu nerasta šių Gorskių palikuonių heraldinių šaltinių, apie juos pačius žinomi tik keli faktai. Pirmasis sūnus Ipolitas buvo Telšių pavieto bajorų teismo pirmininkas, Džiuginėnų, Beržėnų dvarų savininkas. Su žmona Barbora Šemetaite susilaukė dukters Stanislavos. Ji buvo Beržėnų ir Dirksotelės dvarų paveldėtoja, ištekėjo už Adolfo Čapskio, herbas Leliva (Leliwa)¹⁴⁵. Severinas mirė nevedęs. Joana su Raseinių pavieto žemės raštininku Antanu Bilevičiumi, herbas Kapas (Mogiła), vaikų nesusilaukė. Apie Praksediją šaltiniuose duomenų nepateikiama. Bogumila buvo ištekėjusi už Raseinių pavieto bajorų teismo pirmininko Pranciškaus Bilevičiaus¹⁴⁶.

¹⁴⁰ Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03].

¹⁴¹ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹⁴² Klimavičius R., *Gorskių giminės genealogija, Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p.267.

¹⁴³ Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹⁴⁴ Klimavičius R., *Gorskių giminės genealogija, Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p.267.

¹⁴⁵ Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03].

¹⁴⁶ Klimavičius R., *Gorskių giminės genealogija, Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 265.

Šaltiniuose teigiama, kad Kunigunda Bilevičiūtė – Gorskienė turėjo nesantuokinį sūnų Aleksandrą, gimusį 1797 m. Jis buvo Džiuginėnų ir Šaukėnų dvarų savininku, Telšių pavieto teismo pirmininku. Su Liudvika Frejendaite Aleksandras susilaukė vaikų: Zigmanto, Teresės, Joanos, Oktavijos, Aleksandros ir Barboros¹⁴⁷. Šaltiniuose užsimenama apie Šaukėnų ir Džiuginėnų dvarų savininką Zigmantą Gorski. Kuris su žmona Marija iš Mineikų, herbas Gozdava (Gozdawa), sūnaus Tomo ir dukters Vandos. Tomas Gorskis, gimęs 1869 m., Šaukėnų dvaro savininkas vedė Oną Gorskytę, Vanda Gorskytė 1890 m. ištekėjo už chirurgo, medicinos mokslų daktaro Severino Perkovskio¹⁴⁸. Zigmanto sesuo Teresė ištekėjo už Kleofo Dimšos, kuris buvo Zdonišio dvaro savininkas ir poetas, dalyvavo 1863 m. sukilime. K. Dimšos herbas buvo Dimša (Dymsza), kurio skyde vaizduojamas pūsmėnulis. Virš jo yra trys aukso spalvos žvaigždės. Šeima susilaukė sūnų: Eugenijaus, Henriko, Justo, Liubomiro, Juozapo¹⁴⁹. Apie kitas Zigmanto Gorskio seseris, Johaną, Oktaviją, Aleksandrą, Barborą duomenų nerasta. Pabrėžtina, kad Aleksandro Gorskio dokumentuose yra rastas vienas herbiniis antspaudas. Šiame raudono lako antspaude, rastame 1847 m. spalio 12 d. Aleksandro Gorskio laiške, prancūziškame – rusiškame skyde vaizduojama surišta skarelė, Gorskių Nalenčo (Nalęcz) herbas¹⁵⁰. (Žr. 32 priedas). Virš herbo yra bajoriška karūnelė, o virš jos pavaizduota moteris rankose laikanti ragus.

Ketvirtasis Mykolo ir Teresės Gorskių sūnus Fortunatas Gorskis buvo LDK nacionalinės kavalerijos rotmistru. Šv. Stanislovo ordinu apdovanotas 1791 m. Nuo 1788 m. valdė Šaukėnų dvarą, Šiaulių paviete. Jo žmona buvo Brigita, Antano Zabelos, herbas Kirvis (Topór) ir Zofijos Nemyrovič – Ščyt, herbas Vanagas (Jastrzębiec), duktė.¹⁵¹ Herbe Kirvis (Topór) raudoname lauke vaizduojamas baltos spalvos į kairę pasuktas kirvis. Herbo šalme vaizduojamas toks pat kirvis, tačiau jo aštrioji dalis yra išmeigta į karūnelę¹⁵². Šeima susilaukė dviejų sūnų: Antano ir Mykolo. Apie Antaną Gorski žinoma, kad jis buvo Šiaulių pavieto bajorų teismo pirmininkas ir pakamaris. Taip pat turėjo Šaukėnų dvarą. Jo žmona Kazimiera buvo LDK raštininko Stanislovo Gorskio, herbas Nalenčas (Nalęcz), dukra. Šeima palikuonių nesusilaukė. Kitas F.Gorskio sūnus Mykolas buvo Šiaulių pavieto bajorų teismo raštininku, valdė Padubysio dvarą. Mykolo Gorskio žmona buvo Ema Burhardi¹⁵³. 1819 m. balandžio

¹⁴⁷ Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03].

¹⁴⁸ Klimavičius R., *Gorskių giminės genealogija, Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 269.

¹⁴⁹ Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03].

¹⁵⁰ Aleksandro Gorskio herbiniis antspaudas, 1847 10 12, *ŠAM 4789*.

¹⁵¹ Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03].

¹⁵² Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹⁵³ Klimavičius R., *Gorskių giminės genealogija, Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 266.

10 d. Mykolo Gorskio laiške broliui Antanui, rastas herbiniis antspaudas¹⁵⁴. (Žr. 33 priedas) Šiame raudono lako herbiniame antspaude be šalmo, stačiakampio su išlankstyta ir smaigaliu užsibaigiančia papėde skyde, dar kitaip vadinamame prancūzišku – rusišku, vaizduojamas Gorskių herbas Nalenčas (Nalęcz). Iš šonų herbas papuoštas juosta, apačioje ordinu, greičiausiai Mykolo tėvo Fortunato Šv. Stanislovo ordinu. Virš herbo bajoriškosios karūnėlės vaizduojama moteris rankose, laikanti ragus. Mykolas ir Ema susilaukė sūnaus Mykolo Antano Jonušo, gimusio 1834 m. birželio 2 d. ir gyvenusio iki 1858 m. gruodžio 3 d.¹⁵⁵ Mykolo žmonos Emos laiške, siųstame 1843 m. gruodžio 4 d. Antanui Gorskiui į Šaukėnus, rasti du herbiniiai antspaudai, priklausantys Gorskių šeimai¹⁵⁶. (Žr. 34 priedas) Būtina pažymėti, kad šie herbiniiai antspaudai yra vieno spaudo, todėl vienodi. Raudono lako herbiniame antspaude, ankstyvosios gotikos skyde vaizduojamas surišta skarelė Gorskių herbas Nalenčas (Nalęcz). Virš jo yra bajoriška karūnėlė, kurios viršuje pavaizduota moteris rankose laikanti po ragą. Iš šono herbo skydą puošia karinė atributika, vėliavos, patrankos. Pabrėžtina, kad įvairių karinių atributų vaizdavimas herbuose atsirado XVII – XVIII a. Vakarų Europoje¹⁵⁷. Iš jos ši tradicija plito į LDK bei Žemaitijos kunigaikštystę.

Šaltiniuose teigiama, kad Mykolas ir Teresė Gorskiai susilaukė ir dukters Rožės, kuri buvo ištekėjusi už Didžiųjų Dirvėnų tijūno, Tado Bialozaro, herbas Vieniava (Wieniawa). Šio herbo auksiniame skyde vaizduojama juoda stumbro galva su aukso žiedu šnervėse. Virš šalmo ir karūnėlės yra iškilęs aukso spalvos liūtas, letenoje laikantis kardą¹⁵⁸. Kita dukra, Barbora buvo ištekėjusi už Igno Koscialkovskio, Ukmergės pavieto maršalkos. Jam priskiriamas Siromblos arba Siromkomlos herbas¹⁵⁹. Šiame herbe raudoname lauke vaizduojamas baltos spalvos motyvas panašus į raidę „W“. Virš jo vaizduojamas baltas kryžius. Toks pat motyvas su kryžiumi vaizduojamas ir herbo šalmo papuošale¹⁶⁰.

Su antrąja žmona Marijona Regina Vainaitė Mykolas Gorskis taip pat susilaukė keletą vaikų. Pirmasis sūnus Leonas buvo paskutinysis LDK taurininkas, apdovanotas Šv. Stanislovo ordinu. Valdė Salantų dvarą, Telšių paviete, Siponiškius ir Lelionis, Trakų paviete, Lebiodų ir Olževo dvarus Gardino gubernijoje. Pirmoji žmona buvo Liudmila Boufalaitė, herbas Koscieša (Kościęsza). Šio herbo raudoname skyde vaizduojama balta iš apačios įskelta strėle, per kurios vidurį yra pavaizduotas kryžius, šalme yra trys povo plunksnos¹⁶¹. Šeima susilaukė dviejų vaikų Leopoldo ir Olimpijos.

¹⁵⁴ Gorskių herbiniis antspaudas, rastas Mykolo Gorskio laiške, 1819 04 10, *ŠAM* 4794.

¹⁵⁵ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p. 267.

¹⁵⁶ Gorskių herbiniiai antspaudai, rasti Emos Gorskienės laiške 1843 12 04, *ŠAM* 6325.

¹⁵⁷ Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004, p. 54.

¹⁵⁸ Ten pat.

¹⁵⁹ Minakowski M.J., *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03].

¹⁶⁰ Kojalowicz, W.V. *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego*, Kraków, 1897, s. 274.

¹⁶¹ Nęsiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

Leopoldas, gimęs 1787 m. buvo Telšių pavieto maršalka, Salantų, Siponiškių ir Lelionių, Olževo ir Lebiodų dvarų savininkas. Pirmoji jo žmona buvo Teklė Šumkauskaitė, herbas Ilgovskis (Ilgowski). Šio herbo raudoname skyde vaizduojamas baltos spalvos simbolis panašus į raidę „W” iš jo kyla balta strėlė. Pastarosios viduryje vaizduojamas žiedas, šalme yra trys pavo plunksnos¹⁶². Šeima susilaukė sūnaus Alberto, kuris buvo Telšių pavieto maršalka, Siponiškių savininkas. Alberto žmona buvo Aleksandra Zaleckaitė, herbas Liubičas (Lubicz). Albertas ir Aleksandra Gorskiai susilaukė dviejų dukterų: Marijos ir Zofijos¹⁶³. Marija ištekėjo už Antano Zaleskio, herbas Liubičas (Lubicz). Zofija buvo ištekėjusi už Aleksandro Puzino, herbas Oginiecas (Oginiec). Būtina pažymėti, kad Puzinų herbas labai panašus į kunigaikščių Oginskių herbą Oginskiai (Ogińscy), kadangi juos siejo kraujo giminystė. Puzinų herbe Oginiec mėlyname skyde vaizduojami vartai, virš kurių yra sidabrinis kryžius. Pastarasis viršuje iki vidurio yra perskirtas. Herbo šalme vaizduojamos trys pavo plunksnos¹⁶⁴.

Antroji Leopoldo žmona buvo Elena, Juozapo Frejento duktė. J.Frejentas žinomas kaip Telšių pavieto maršalka. Su ja susilaukė sūnaus Konstantino ir dukters Marijos¹⁶⁵. Konstantinas Gorskis, gimęs 1823 m. buvo Telšių pavieto mokyklų garbės globėjas, gamtos mokslų magistras, Varšuvos universiteto adjunktas. Valdė Salantų dvarą. Jo sesuo Marija buvo ištekėjusi už Hermano Keiserlingo, Mintaujos pavieto maršalkos. Šeima susilaukė trijų vaikų: Vandos Evelinos Alicijos, Alicijos Luizos Elenos ir sūnaus Pauliaus Teodoro Konstantino¹⁶⁶. Leopoldo Gorskio sesuo Olimpija ištekėjo už barono Antano Renė, herbas Renė (Renne). Šio herbo skydas padalintas į tris dalis, pirmojoje dalyje raudonos spalvos lauke, vaizduojamas baltas erelis, antroje dalyje, pilkame fone geltonos spalvos lelija. Trečiajame skydo lauke geltoname fone, pavaizduotos trys mėlynos upės bangos. Virš herbo šalmo yra karūnelė, kurią puošia trys pavo plunksnos. Šeima susilaukė dukters Olimpijos¹⁶⁷.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad Gorskių giminė Žemaitijoje pradėjusi kurtis XVI a., turėjo Nalenčo (Nalęcz) herbą. Šio herbo raudoname lauke vaizduojama surišta baltos spalvos skara. Herbo šalme tarp ragų pavaizduota moteris, vienoje rankoje laikanti vieną ragą, o kitoje rankoje kitą. Moters galva perrišta skarele. Gorskių giminė XVII a. skilo į dvi atšakas: jaunesniąją ir vyresniąją. Pabrėžtina, kad nuo jaunesniosios atšakos atstovo Antano Andriaus Gorskio XVIII a. prasideda vientisa šios giminės atstovų heraldikos linija, kuri tęsiasi bei kinta jo sūnaus Mykolo, anūką Adomo, Fortunato, proanūką Napoleono Liudviko Tito, Mykolo, herbuose ir antspauduose. Galima išskirti

¹⁶² Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].

¹⁶³ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p.267.

¹⁶⁴ Kojalowicz, W.V., *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego*, Kraków, 1897, s. 189.

¹⁶⁵ Minakowski M.J. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl [žiūrėta 2010 06 03].

¹⁶⁶ Ten pat.

¹⁶⁷ Ten pat

pagrindinius Gorskių heraldikos bruožus. Pirmiausia vienas iš tokių bruožų būtų inicialų vartojimas herbiniuose antspauduose, siekiant parodyti savininką, jo užimamas pareigybes, kilimą karjeros laiptais. Vėliau jungtinių herbų atsiradimas Mykolo ir Adomo Gorskių heraldikoje, visiškai naujų šiai giminei rašmeninių antspaudų paplitimas Adomo Jono Gorskio heraldikoje. Pažymėtina, kad Gorskiai naudojo ankstyvojo Renesanso, prancūziškus, prancūziškus – rusiškus herbų skydus, dauguma jų pavaizduoti herbiniuose antspauduose. Taip pat Gorskių giminės atstovai savo herbuose ir herbiniuose antspauduose vaizdavo ir karinius atributus: vėliavas, patrankas, būgnus, gautus ordinus. Būtina pažymėti, kad Gorskiai giminiavosi su įvairiomis bajorų šeimomis, kurių herbus pavyko atsekti ir aprašyti, taip papildant Gorskių giminės istoriją. Galima pažymėti, kad ši šeima giminystės ryšiais buvo susijusi su žymiomis krašto giminėmis: Bilevičiais, Gadonais, Komarais, Nagurskiais ir t.t.

IŠVADOS

1. Vakarų Europoje kilmingieji XII a. antrajame ketvirtyje pirmieji pradėjo naudoti herbus. Šie ženklai pabrėždavo savininkų išskirtinę visuomeninę padėtį. Kilmingųjų heraldika buvo geriausiai išplėtota Anglijoje, Prancūzijoje. Tuo tarpu LDK tik XIV a. žinomi pirmieji kunigaikščių Skirgailos, Jogailos, Vytauto herbiniai antspaudai, kuriais pasekė ir kiti kilmingieji. Iki Horodlės unijos pasirašymo, LDK buvo susiformavę senosios lietuviškosios heraldikos pagrindai. Šie LDK, Žemaitijoje atsiradę herbai, herbiniai antspaudai, kurių dauguma buvo sudaryti iš linijinių figūrų, kilmingųjų heraldikoje vyravo iki XVI a. antrosios pusės, kuomet dalis jų buvo sulenkinti, o kiti pakeisti lenkiškais herbais. Lietuvių kilmingieji mėgo 1413 m. Horodlės unijos metu gautus lenkiškus truputį pakeisti. LDK kilmingųjų heraldiką nežymiai įtakėjo italų, vokiečių heraldika.
2. Lenkijos išeiviai Nagurskiai Žemaitijoje įsikūrė XVI a. Šios giminės herbas, kuriame vaizduojama galais į apačią apversta pasaga, perverta strėle, yra laikomas lenkiškojo Pobogo atmaina. Žemaitijos Nagurskių, Kurtuvėnų šakos heraldika, formavosi nuo XVIII a. pradžios iki XIX a. Šiuo laikotarpiu Nagurskiai kilo karjeros laiptais, tai atsispindi jų heraldikoje. Herbuose ir herbiniuose antspauduose atsiranda inicialai, nurodantys savininką, jo užimamas pareigas. Lauryno Nagurskio herbiniuose antspauduose pradėti naudoti skydininkai lokiai, aliuzija į Žemaitijos herbą. Jokūbo Ignoto Nagurskio herbiniuose antspauduose pradedami vaizduoti jo gauti Šv. Stanislovo ir Baltojo erelio ordinais. Herbuose atsiranda kariniai papuošimai: kalavijai, kardai, patrankos. Šios šeimos heraldiką papildė ir Jokūbo Ignoto ir Marianos Nagurskių, bei Petronėlės Nagurskytės Pliaterienės ir Vilhelmo Jono Pliaterio jungtiniai herbai. Nagurskiai giminiavosi su Laucevičiais, Šiukštomis Gorskiais ir t.t.
3. Gorskių giminė Žemaitijoje pradėjusi kurtis XVI a. Giminės Nalenčo (Nalęcz) herbe, raudoname lauke vaizduojama surišta baltos spalvos skara. Herbo šalme tarp ragų pavaizduota moteris, kurios galva perrišta skarele. Gorskių giminė XVII a. skilo į dvi atšakas: jaunesniąją ir vyresniąją. Pabrėžtina, kad nuo jaunesniosios atšakos atstovo Antano Andriaus Gorskio XVIII a. prasideda vientisa šios giminės atstovų heraldikos linija, kuri tęsiasi bei kinta jo sūnaus Mykolo, anūkų Adomo, Fortunato, proanūkų Napoleono Liudviko Tito, Mykolo, herbuose ir antspauduose. Vienas iš Gorskių heraldikos bruožų būtų inicialų vartojimas herbiniuose antspauduose, siekiant parodyti savininką, jo užimamas pareigybes. Vėliau jungtinių herbų atsiradimas Mykolo ir Adomo Gorskių heraldikoje. Adomo Jono Gorskio heraldikoje pirmą kartą pradedami rašmeniniai antspaudai.

Pažymėtina, kad Gorskiai naudojo ankstyvosios Gotikos, ankstyvojo Renesanso, baroko, prancūziškus – rusiškus herbų skydus. Taip pat šios giminės atstovai savo herbuose ir herbiniuose antspauduose vaizdavo ir karinius atributus: vėliavas, patrankas, būgnus, gautus ordinus. Galima pažymėti, kad ši šeima giminystės ryšiais buvo susijusi su žymiomis krašto giminėmis: Bilevičiais, Gadonais, Komarais, Nagurskiais ir t.t.

4. Analizuojant Žemaitijos bajorų Gorskių ir Nagurskių heraldiką pavyko atsekti ir aprašyti su šių šeimų XVI – XIX a. atstovais susituokusių asmenų herbus. Gorskių ir Nagurskių giminių atstovų heraldikos šaltinių skaičius auga XVIII – XIX a. Galima aiškiai pastebėti, kad herbai ir herbiniai antspaudai kinta, papildomi inicialais, ordinais.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

1. Adomo Jono Antano Gorskio herbinis antspaudas 1802 02 22, *ŠAM*, 6110.
2. Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1820 05 28, *ŠAM*, *GEK* 80660.
3. Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1821 04 29, *ŠAM*, 4892.
4. Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1821 05 06, *ŠAM*, 4890.
5. Adomo Jono Antano Gorskio rašmeninis antspaudas 1823 01 25, *ŠAM*, *I-R* 8796.
6. Adomo Jono Antano Gorskio herbinis antspaudas 1834 08 24. *ŠAM*, 6186.
7. Adomo Jono Gorskio rašmeninis antspaudas žmonos laiške, 1818 08 03, *ŠAM*, *Nr.*21/35.
8. Adomo ir Veronikos Gorskių jungtinis herbas 1794 03 15. *ŠAM*, 6615
9. Aleksandro Gorskio herbinis antspaudas, 1847 10 12, *ŠAM*, 4789.
10. Antano Andriaus Gorskio herbinis atspaudas. 1733 m. liepos 7 d. d. *ŠAM*, 6118
11. Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas 1734 m. sausio 16 d. *ŠAM*, *GEK* 79981.
12. Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas 1735 m. birželio 23 d. *ŠAM*, *GEK* 80739.
13. Antspaudas su Liubičo (Lubicz) herbu 1741 m. Pranciškaus Nagurskio laiške. *ŠAM*, *I-R* 9245.
14. Jokūbo Ignoto ir Marianos Nagurskių jungtinis herbas ant antkapinės plokštės 1779m.
15. Jokūbo Ignoto Nagurskio herbinis antspaudas, *ŠAM*, *GEK* 86775.
16. Jokūbo Ignoto Nagurskio jungtinis herbinis antspaudas 1762 m. spalio 2 d. *ŠAM*, *I-R* 9956.
17. Jokūbo Nagurskio 1780 m. pareigybinis antspaudas su savininko asmeniniu herbu. (nuotrauka J. Drungilo)
18. Gorskių herbinis antspaudas, rastas Napoleono Liudviko Tito laiške, 1843 12 01, *ŠAM*, 6113.
19. Gorskių herbinis antspaudas Anelės Gorskienės laiške 1846 02 12, *ŠAM*, *GEK* 80467.
20. Gorskių herbinis antspaudas, rastas Mykolo Gorskio laiške, 1819 04 10, *ŠAM*, 4794.
21. Gorskių herbiniai antspaudai, rasti Emos Gorskienės laiške 1843 12 04, *ŠAM*, 6325.
22. Gorskių ir Vainų herbai ant XVIII a. krosnies koklio. (nuotrauka D. Puodžiukienės)
23. Herbai ant Tytuvėnų bažnyčios vargonų XVIII a.
24. Lauryno Nagurskio herbinis antspaudas, *ŠAM*, *I-R* 8228.
25. Lauryno Nagurskio herbas ant Tytuvėnų bažnyčios altoriaus XVIII a.
26. Liubičo herbas, rastas rastas 1741 m. Pranciškaus Nagurskio laiške, *ŠAM*, *I-R* 9245
27. M. Nagurskio herbinis antspaudas, *ŠAM*, 6344.

28. Nagurskių herbo aprašymas, *ŠAM*, 3250.
29. Nagurskių herbas ant Bžostovskių rūmų Vilniuje.(nuotrauka S. Kulevičiaus)
30. Nagurskių herbas ant Kurtuvėnų Šv. Jokūbo bažnyčios durų.
31. Mykolo ir Marijonos Reginos Gorskių jungtinis herbas 1775 m. gegužės 30 d.
32. Pranciškaus Nagurskio herbinis antspaudas, rastas 1720 m. gruodžio 20d. laiške, *ŠAM*, *SK* 80708.
33. Pranciškaus Vladislovo Nagurskio herbinis antspaudas, rastas 1748m vasario 5 laiške, *ŠAM*, 2079
34. Petronėlės Nagurskytės – Pliaterienės paveikslas su jungtiniu herbu XVIII a. (nuotrauka S. Kulevičiaus)

Literatūra

1. Boniecki A., *Herbarz Polski*, Kraków, 2005, prieiga per internetą: www.przodkowie.com [žiūrėta 2009 12 05].
2. Bumblauskas A., *Senovės Lietuvos istorija 1009 – 1795*. Vilnius, 2005.
3. Drungilas J., Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 10, 2005 m. II d., 2007, p. 143-155.
4. Gudavičius E., *Žymenys ir ženklai Lietuvoje XII – XX a.*, Vilnius, 1980.
5. Gustytė J., *Gorskių fundacijos Lietuvos bažnyčiose*, prieiga per internetą: www.varniai-museum.lt [žiūrėta 2011 04 23].
6. *Istorijos žodynas*, Vilnius, 2003.
7. Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, D.2, Vilnius, 1993, p.257-269.
8. Kojalowicz, W.V. Pobog, *Herbarz rycerstwa W.X. Litewskiego*, Kraków, 1897.
9. Kulevičius S. Nagurskių giminės (Kurtuvėnų šakos) palikimas. *Kurtuva*. Nr.8, Kaunas, 2006, p. 45-55.
10. Minakowski M. J. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, prieiga per internetą: www.sejm-wielki.pl. [žiūrėta 2010 06 03].
11. Niesiecki K., *Herbarz Polski*, Polska, 1729, prieiga per internetą: www.przodkowie.com, [žiūrėta 2009 12 05].
12. Ostrowski J.K. *Księga herbowa rodów polskich*, Warszawa, 1897.
13. Povilionis G., Vargonai, *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 313-319.

14. Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Nr. 47- 48, Vilnius, 2008.
15. Ragauskienė R., *Kurtuvėnų bažnyčia XVIII a.*, rankraštis.
16. Ragauskienė R., Kurtuvėnai XVIII a. – Nagurskių giminės rezidencija, *Nagurskiai – garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*. Sudaryt. Salvijus Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006, p.13-21.
17. Rimša E., *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004.
18. Rimša E., Keletas sfragistikos terminų, *Lietuvos istorijos metraštis, 1982 metai*, Vilnius, 1983, p. 92-97.
19. Rimša E., Kilmingųjų herbai Lietuvoje, *Lietuvos bajorų palikuoniai*. Sudaryt. J. Stankus, Vilnius, 1999, p. 35–53.
20. Rimša E., *Lietuvos heraldika*, t 1, Vilnius, 1998.
21. Rimša E., *Nagurskių heraldika*, rankraštis.
22. Rimša E., Trumpai apie Renavo ir kitų kilmingųjų herbus, *Žemaičių praeitis*, Sudaryt. A. Butrimas, A. Miltenytė, P. Švėrebas. d.9. Vilnius, 2001, p. 53-71.
23. Trimonienė R.R., Nagurskių giminės istorija, *Nagurskiai - garsios giminės istorija ir palikimas, Kurtuva*, Sudaryt. Salvijus Kulevičius, Nr.8, Kaunas, 2006., p. 6-13.
24. Saviščevas E., *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409-1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 77.
25. Trimonienė R.R., Nagurskiai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XV (Mezas-Nagurskiai). Vilnius, 2009, p. 700.
26. Trimonienė R. R. Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje-XVII a. pirmojoje pusėje. Imigracijos kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei, *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste. Tarpdalykiniai tyrimai*, Vilnius, 2007, p. 491-515.
27. Vitėnas A., Kryžiaus kelias – naujoji Jeruzalė Lietuvos provincijoje, *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004, p. 93-119.
28. Леонтьевна, Г.А. *Палеография, хронология, археография, геральдика : учебное пособие для студентов вузов*. Москва, 2000, с. 41-51.

SANTRAUKA

Didesnių ir konkrečių darbų apie Nagurskių, ypač Gorskų heraldiką yra mažai arba visiškai nėra, nors heraldikos šaltinių randama nemažai. Būtina pažymėti, kad šiame darbe siekiama nustatyti herbų, antspaudų priklausymą konkrečiam asmeniui, giminei, bei vedybinius arba giminystės ryšius, užimamas pareigas, gautus apdovanojimus. Šie nauji tyrimai ir jų rezultatai galėtų praplėsti žinias apie bajorų Gorskų ir Nagurskių gimines.

Darbe siekiama išanalizuoti ir atskleisti Žemaitijos bajorų Nagurskių ir Gorskų heraldikos raidą nuo XVII a. iki XIX a. Atliekant tyrimą naudojami šių giminių XVIII – XIX a. herbiniai atspaudai ir ikonografinė medžiaga, kurioje pavaizduoti jų herbai. Būtina pažymėti, kad Lenkijos išeiviai bajorai Nagurskiai ir Gorskiai į Žemaitiją atvyko XVI a. Čia pradėjo kurtis, plėsti savo valdas ir giminiuotis su šio krašto giminėmis. Darbe aptartas heraldikos tradicijų susiformavimas LDK ir Žemaitijos kunigaikštystėje. Išanalizuota Nagurskių bei Gorskų Nalenčo (Nalęcz) herbų atsiradimas, raida ir naudojimas. Nagurskių herbas siejamas su lenkiškuoju Pobogo herbu, bei laikomas jo atmaina. Nagurskių herbe vaizduojama pasaga iš vidaus perversa strėle, šalme trys pavo plunksnos. Gorskų giminės Nalenčo (Nalęcz) herbe vaizduojama surišta baltos spalvos skara. Herbo šalme tarp ragų pavaizduota moteris, vienoje rankoje laikanti vieną ragą, o kitoje rankoje kitą. Moters galva perrišta skarele. Šių šeimų herbai ir herbiniai antspaudai buvo puošiami įvairiais augaliniais motyvais, gautais ordiniais, karine atributika.

Ypatingas dėmesys skirtas jungtinių herbų atsiradimui šių giminių heraldikoje XVIII a. Jungtinių herbų plitimą galima sieti su noru parodyti savo giminės kilmingumą, giminystės saitus, konkretaus asmens šeimą ir vedybinius ryšius. Šiuose jungtiniuose herbuose vaizduojami savininko, jo žmonos, mamos ir net uošvių herbai. Nagurskių jungtiniuose herbuose parodomi jų giminystės ryšiai su Puziniais, herbas Oginiec (Vartai) ir Pliateriais. Gorskų jungtiniuose herbuose jungiami jų ir Vainų, Trijų trimitų (Trąby), Sierakauskų Dolengos (Dołęga) herbai. Kita vertus, herbų jungimo tradicija šių bajorų heraldikoje iki galo neįsitvirtina, jungtiniai herbai Gorskų ir Nagurskių heraldikoje naudoti retai.

SUMMARY

There are few or even no greater and particular works about the heraldry of Nagurskiai, especially Gorskiai, although sources of heraldry can be found. The work seeks to determine both the belonging of coats of arms, seals to a particular person, family and marital relations, kinship, occupied positions, received awards. This new research and its results could broaden knowledge about relatives of the noblemen Gorskiai and Nagurskiai.

The aim of the work is to analyze and reveal the development of the heraldry of the noblemen Nagurskiai and Gorskiai from the 17th century till the 19th century. Performing the research, their armorial seals and iconographic material of the 18th-19th centuries which show their coats of arms are used. It should be noted that emigrants from Poland, noblemen Nagurskiai and Gorskiai, arrived in Žemaitija in the 16th century. They began to settle, expand their possessions and relate to people of that region. The formation of the heraldry traditions in Grand Duchy of Lithuania and Duchy of Žemaitija has been discussed in the work. The origin, development and use of coats of arms which belonged to Gorskiai and Nagurskiai have been analyzed. The coat of arms of Nagurskiai is related to Polish Pobogo coat of arms and is treated as its equivalent. The coat of arms of Nagurskiai shows a horseshoe which is pierced by an arrow, there are three plumes of the pavonine in the helmet. Nalenčo coat of arms belonging to Gorskiai shows a white shawl. The helmet shows a woman between the horns holding one horn in one hand, the second one – in another hand. There is a shawl on the woman's head. The coats of arms and armorial seals belonging to these families were decorated with various motifs of plants, obtained medals, military symbols.

A special attention was paid to the origin of the combined coats of arms in this family's heraldry in the 18th century. It is possible to relate the spread of the combined coats of arms with the wish to voluntarily show the family's nobleness, relationship links, particular person's family and marital links. The coats of arms of the owner, his wife, mother, father-in-law and mother-in-law are rendered in the combined coats of arms. Moreover, the combined coats of arms of Nagurskiai show their relationship links with Puzinai and Pliateriai. The coats of arms of Gorskiai and Vainai, Three trumpets and Sierakauskų Dolengos are combined in the united coats of arms belonging to Gorskiai. However, the tradition to combine coats of arms in the heraldry of these noblemen has not been realized, combined coats of arms of Gorskiai and Nagurskiai were used rarely in the heraldry.

PRIEDAI

1 priedas. Alberto Goštauto jungtinis keturių laukų herbas 1535 m. (Rimša E. *Kilmingųjų herbai Lietuvoje*. Lietuvos bajorų palikuoniai. Vilnius, 1999, p.135.)

2 priedas. Pliaterių herbas

(Minakowski M. J. *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, internetinė prieiga <http://www.sejm-wielki.pl> [žiūrėta 2010 06 03])

3 priedas. Pranciškaus Nagurskio
herbinis antspaudas, 1720 12 20,
ŠAM., SK 80708

4 priedas. Pranciškaus Vladislovo
Nagurskio herbinis antspaudas,
1748 02 05, *ŠAM*, 2079.

5 priedas. Lauryno Nagurskio
herbinis antspaudas 1757 10 12,
ŠAM, I-R 8228

6 priedas. Lauryno Nagurskio
herbas XVIII a. (autorės nuotrauka)

7 priedas. Jokūbo Ignoto ir Marianos Nagurskių jungtinis herbas 1762 10 02. *ŠAM, I-R 9956.*

8 priedas. Antspaudas su Liubičo (Lubicz) herbu 1741 m. Pranciškaus Nagurskio laiške. *ŠAM, I-R 9245.*

9 priedas. Jokūbo Ignoto ir Marianos Nagurskių jungtinis herbas ant antkapinės plokštės 1779 m. (nuotrauka S. Kulevičiaus, *Kurtuva* Nr.8, Kaunas, 2006.)

10 priedas. Nagurskių herbas ant
Bžostovskių rūmų Vilniuje.

(nuotrauka S. Kulevičiaus *Kurtuva*
Nr.8, Kaunas, 2006.)

11 priedas. XVIII a. Herbai ant Tytuvėnų bažnyčios vargonų.(autorės nuotrauka)

12 priedas. Nagurskių herbas ant Kurtuvėnų šv. Jokūbo bažnyčios durų (autorės nuotrauka).

13 priedas. Jokūbo Ignoto Nagurskio
herbinis antspaudas 1780 01 12, *ŠAM*,
GEK 86775.

14 priedas. Žemaitijos pakamario J.Nagurskio antspaudas 1780m. (Drungilas J. Jokūbo Ignoto Nagurskio gyvenimo ir veiklos bruožai, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 10, 2005 m. II d., 2007, p. 147.)

15 priedas. Petronėlės Nagurskytės –
Pliaterienės paveikslas su jungtiniu
herbu XVIII a. (nuotrauka
S.Kulevičiaus *Kurtuva* Nr.8, Kaunas,
2006.)

16 priedas. M. Nagurskio herbinis antspaudas. 1841 m. 04 07 ŠAM, 6344.

17 priedas. Antano Andriaus Gorskio
herbinis atspaudas. 1733 07 07,
ŠAM,6118.

18 priedas. Antano Andriaus Gorskio
herbinis antspaudas 1734 01 16.
ŠAM, GEK 79981.

19 priedas. Antano Andriaus Gorskio
herbinis antspaudas 1735 m. birželio
23 d. *ŠAM, GEK 80739.*

20 priedas. XVIII a. krosnių kokliai su Gorskių ir Vainų herbais. (nuotrauka D. Puodžiukienės 2007 m. *Lietuvos dvarai kultūros ir šaltinių tyrinėjimai*, 2008)

21 priedas. Mykolo ir Marijonos Reginos Gorskių jungtinis herbas 1775 m. gegužės 30 d. Telšių „Alkos“ muziejaus archyvas. (autorės nuotrauka).

22 priedas. Adomo ir Veronikos
Gorskių jungtinis herbas 1794 03 15.
ŠAM.6615

23 priedas. Adomo Jono Antano
Gorskio herbinis antspaudas 1802 02
22, *ŠAM 6110*.

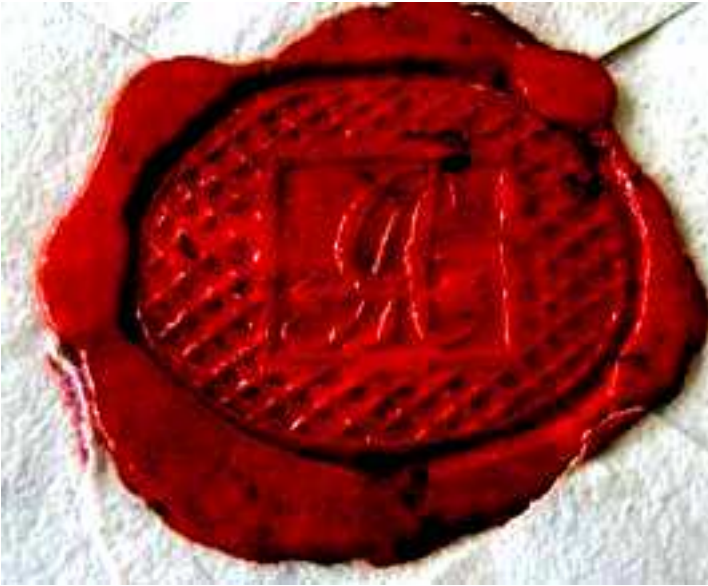
24 priedas. Adomo Jono Antano
Gorskio rašmeninis antspaudas 1820
05 28, ŠAM, GEK 80660

25 priedas. Adomo Jono Antano
Gorskio rašmeninis antspaudas 1821
04 29, ŠAM 4892.

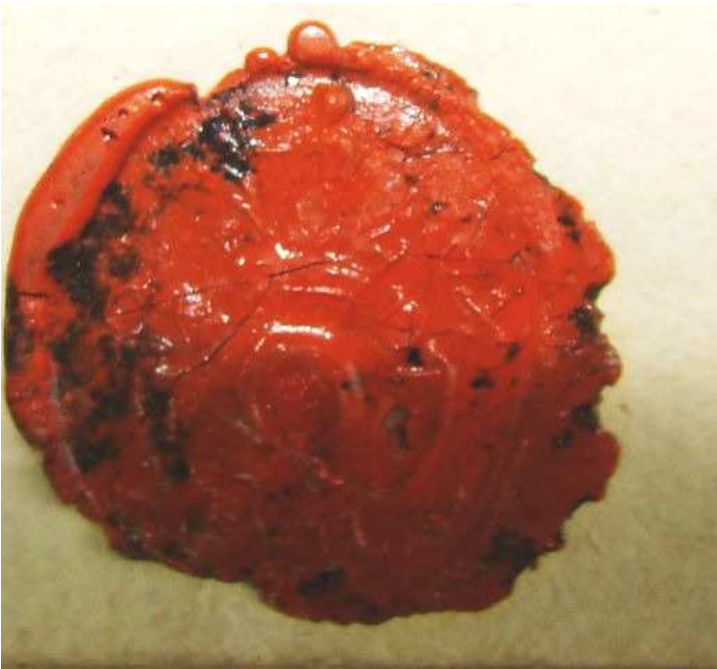
26 priedas. Adomo Jono Antano
Gorskio rašmeninis antspaudas 1821
05 06, ŠAM 4890.

27 priedas. Adomo Jono Antano
Gorskio rašmeninis antspaudas 1823
01 25, ŠAM I-R 8796.

28 priedas. Adomo Jono Antano
Gorskio herbinis antspaudas 1834 08
24. ŠAM 6186.

29 priedas. Adomo Jono Gorskio rašmeninis antspaudas žmonos laiške, 1818 08 03, *ŠAM Nr.21/35*.

30 priedas. Gorskių herbinis antspaudas, Anelės Gorskienės laiške 1846 02 12, *ŠAM GEK 80467*.

31 priedas. Gorskių herbinis antspaudas, rastas Napoleono Liudviko Tito laiške, 1843 12 01, *ŠAM 6113*.

32 priedas. Aleksandro Gorskio
herbinis antspaudas, 1847 10 12,
ŠAM 4789.

33 priedas. Gorskių herbinis antspaudas, rastas Mykolo Gorskio laiške, 1819 04 10, *ŠAM 4794*.

34 priedas. Gorskių herbiniai antspaudai, rasti Emos Gorskienės laiške 1843 12 04, *ŠAM 6325*.

